

Språkplan for Numedal

Med For barn og unge
i Numedal

Innhold

Bakgrunn for og arbeid med planen.....	3
1-2 år	4
2-3 år	7
3-4 år	10
4-6 år	13
1.trinn	16
2. trinn	22
3. trinn	30
4. trinn	38
5. trinn	47
6. trinn	55
7. trinn	62
8. trinn	70
9. trinn	76
10. trinn	81

Bakgrunn for og arbeid med planen

Strategiplan for barn og unges oppvekst i Numedal ble politisk vedtatt i de tre kommunene juni 2020. Ett av satsningsområdene som omtales i denne planen, er grunnleggende ferdigheter.

Alle Numedalskommunene hadde fra før hver sine leseplaner, og barnehagene hadde felles språkplan i hele dalen. På bakgrunn av arbeidet med Oppvekst Numedal så vi behovet for å utarbeide én felles språkplan for hele dalen og for hele oppvekstløpet fra 1 år til og med 10. trinn.

Det var i arbeidet med planen viktig for arbeidsgruppa at den skulle være konkret og praktisk retta. Det er et uttalt mål at planen skal være en hjelp, inspirasjon og motivasjon som brukes aktivt i skolehverdagen. Tiltak og arbeidsmåter er satt som forslag, men den enkelte kommune og skoleleder står fritt til å definere at enkelte punkter er «skal»-punkter.

Alle ansatte har ansvar for å legge til rette for at barn kan utvikle språklige ferdigheter. Vi har benyttet overordnede ferdighetsbeskrivelser fra barnehagens rammeplan, og fra rammeverket for grunnleggende ferdigheter for skolen.

Planen er rettet inn mot en samlet barne- og elevgruppe, og tar ikke for seg arbeid med spesifikke språkvansker. Dette vil det, på sikt, kunne utvikles som egne vedlegg til planen. Barnehagenes tidligere språkplan er videreført når det gjelder forventede ferdigheter og forslag til arbeidsmåter. Planens resterende deler er tatt ut som egne vedlegg.

Dette er altså ikke en plan med store mengder teori i selve hoveddokumentet. Du vil finne noen korte setninger og henvisninger til ytterligere lesing en del steder i planen. Enkelte metoder er forklart i egne vedlegg, eller det er henvist til kilder med mer informasjon. Oversikt over aktuelt kartleggingsmaterieill på de ulike årstrinnene vil også finnes i et eget vedlegg.

Planen sendes ut på prøving skole- og barnehageåret 2021/2022, og det blir innspillsrunde ved nyttår og til sommeren. Planen vil deretter justeres på bakgrunn av innspillene og ferdigstilles. Den vil foreligge som både fysisk og digitalt dokument.

Arbeidet med planen er delvis finansiert gjennom tilskudd Flesberg kommunen har fått fra statsforvalteren i forbindelse med deltakelse i oppfølgingsordningen 2018-2020. Ansatte i alle tre kommunene er invitert inn i arbeidet med å utvikle planen, og det er innhentet innspill underveis i prosessen. PPT har også deltatt aktivt i arbeidet.

Arbeidsgruppa har bestått av: Lena Lindteigen, Wibekke Tufto, Kari Håvardrud, Ingerid Eikeland Gregusson, Brit Wangestad Aabakken og Siri Baklid.

1-2 år

Språklig bevissthet

Ferdigheter

Videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd.	Møter et mangfold av eventyr, fortellinger, sagn og uttrykksformer.	Opplever spenning og glede ved høytlesning, fortelling, sang og samtale.	Utforsker og gjør seg erfaringer med ulike skriftspråksuttrykk, som lekeskrift, tegning og bokstaver, gjennom lese- og skriveaktiviteter.
--	---	--	---

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
- Følger enkle oppfordringer knyttet til situasjonen. («Kan jeg få bilen?») - Kan følge enkle språklige oppfordringer sammen med kroppsspråk. - Peker på kroppsdelar på oppfordring. - Viser interesse for bøker. - Lytter til lesing og peker på bildet. - Peker på bilder i bøker på oppfordring. - Forstår enkle verb.	- Være tilgjengelig for barnet. - Speile barna, og være oppriktig interessert i hva de har å si. - Lytte og sette ord på deres kroppsspråk. - Pekebøker og billedbøker tilgjengelig. - Gi tid til turtaking – Øve på turtaking. - Sette ord på det vi ser og gjør om og om igjen. - Bruke konkrete, gjøre ord og begreper “synlig”. - Parallell- lek, å gjøre de samme tingene, å late som lek.

Mellom 1,5 og 2 år er det viktigere at barn har god språkforståelse, enn at de snakker mye.

Å uttrykke seg muntlig

Ferdigheter

Uttrykker sine følelser, tanker, meninger og erfaringer på ulike måter.

Bruker språk til å skape relasjoner, delta i lek og som redskap til å løse konflikter.

Videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd.

Leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord.

Delferdigheter

- Mestrer flere språklyder. (Mestrer flere konsonanter, særlig først i ord.)
- Begynner å imitere enkle ord.
- Situasjonsavhengige ett-ords ytringer.
- Tilegner seg flere ord og begynner å kombinere dem. (Rundt 1,5 års alder.)
- Fjerner trykksvake stavelser i et flerstavelsesord (fonologisk strategi- barnet er i utvikling).
- Erstatter konsonantlyder som blir laget i gummen og i bakre gom, med lyder som lages i fremre delen av munnen (gås blir "dås", katt blir "tatt").
- Reduserer konsonantpar til enkel konsonant (klovn blir "kovn").
- Erstatter konsonants endestavelse med en vokal (gaffel blir gaffo).

Tiltak og arbeidsmetoder

- Snakke tydelig og konkret med korte setninger til barna og god stemmevariasjon. Være bevisst taletempo og uttale.
- Sette ord på det vi ser og gjør - om og om igjen. Bruke rutine situasjoner og leksituasjoner aktivt.
- Aktivt snakke om det vi ser og gjør. Benevne gjenstander etc.
- Om barna bruker «feil» uttale, så retter vi ikke, men gjentar det de sier på en riktig måte. (Barnet sier f.eks.:» Jeg vil ha «nan» «og den voksne bekrefter det med: «Du vil ha banan».)

2-3 år

Språklig bevissthet

Ferdigheter

Videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd.	Møter et mangfold av eventyr, fortellinger, sagn og uttrykksformer.	Opplever spenning og glede ved høytlesning, fortelling, sang og samtale.	Utforsker og gjør seg erfaringer med ulike skriftspråksuttrykk, som lekeskrift, tegning og bokstaver, gjennom lese- og skriveaktiviteter.
--	---	--	---

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
• Kan følge to oppfordringer. (<i>“ Hent eplet som ligger på bordet”</i>) • Kan forstå meningsmotsetninger som liten/stor. • Interesse for rim og regler. • Liker å bli lest for.	• Sette ord på det vi ser og gjør. Bruke rutine situasjoner og lek-situasjoner aktivt til å snakke om det vi gjør og ser. Benevn gjenstander osv. • Bruk mye rim og regler. • Pekebøker og billedbøker tilgjengelig. • Les daglig, fortellinger. • Samlinger med språkposer, esker, koffertyper med konkrete, eventyrposer, føleposer, bilder, sanger, fortellinger med konkrete, flanellograf. • Enkle puslespill, både knottepuslespill med brikker. • Lottospill- der samtale er viktig. Benytte spill der språket brukes- samtale rundt spillet. • Gi tid til turtaking- øve på turtaking.

Å uttrykke seg muntlig

Ferdigheter

Uttrykker sine følelser, tanker, meninger og erfaringer på ulike måte	Bruker språk til å skape relasjoner, delta i lek og som redskap til å løse konflikter	Videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd	Leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord
---	---	---	---

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
• Kan uttrykke seg i 3-ords setninger. • Benytter spørre ordet "hva". • Kan delta i sangleker, rim og regler. • Har ord for det meste. • Kunne bruke personlig pronomen og preposisjoner. • Artikulasjon ved 3 års alder; vokalene og m-, p-, b-, og h-lyd • Barnet oppdager fortismorfemene TE og DE, og de bruker det nesten på alle verb, som blir; syngte, jidde, gådde, holdte- dette justeres etter hvert. • Vanlig at vanskelige lyder som r, sj, skj, t, p, sk, kj uttales feil.	• Samtale. Få barn til å fortelle om noe de er opptatt av- still åpne spørsmål. • Tilrettelegge for samtale og dialog, tilstedeværende voksne. • Gi rom for utforsking og undring. • Leken må være sentral, late som- og rollelek. • Bruk mye sang, rim og regler. Lær de gjerne utenat. • Sette ord på det vi ser og gjør. Bruke rutinesituasjoner og lek-situasjoner aktivt til å snakke om det vi gjør og ser. Benevn gjenstander osv. • Samlinger med språkposer, esker, koffertyper med konkrete, eventyrposer, føleposer, bilder, sanger, fortellinger med konkrete, flanellograf. • Snakke tydelig og konkret med korte setninger og god stemmevariasjon. • Munnmotorikk.

3-åringer har ca.
1000 aktive ord.

Snakkepakka

3-4 år

Språklig bevissthet

Ferdigheter

Videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd	Møter et mangfold av eventyr, fortellinger, sagn og uttrykksformer	Opplever spenning og glede ved høytlesning, fortelling, sang og samtale	Utforsker og gjør seg erfaringer med ulike skriftspråksuttrykk, som lekeskrift, tegning og bokstaver, gjennom lese- og skriveaktiviteter.
---	--	---	---

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
• Bruker språket til å uttrykke meninger, ønsker og følelser. • Forstår spørsmål knyttet til daglige erfaringer. • Bruker noen overbegreper. • Kan følge høytlesning. • Forstår og forteller om opplevelser i nåtid og fortid. • Skiller mellom entall og flertall av substantiv. • Forstår grunnleggende farge-, form, og størrelsesord. • Forstår sammenhenger (Hva gjør du når du er sulten?). • Forstår enkle spørsmål og nektende setninger.	• Være gode lyttere. La barna snakke ferdig. Være en aktiv samtalepart. • Delta i daglige gjøremål. • Begreper, kategorisering/klassifisering, sortering, over/underbegreper, farger, størrelse, mengde. • De voksne snakker i fullstendige setninger, bruke adjektiv, preposisjoner. • Stimulere til samtaler utover "her og nå" situasjoner, fortid og fremtidige hendelser. • Utvide samtaler, ta med fakta, sammenligne og reflektere over ulike opplevelser. • Klappe stavelser i navn og ord. • Lytteliker-lydlotto. • Ulike puslespill, samarbeidsspill, lotto, spill med farger, form o.i. for å lære begreper og øke språkforståelse.

Å uttrykke seg muntlig

Ferdigheter

Uttrykker sine følelser, tanker, meninger og erfaringer på ulike måter.

Bruker språk til å skape relasjoner, delta i lek og som redskap til å løse konflikter.

Videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd.

Leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord.

Delferdigheter

- Språket er en viktig del av leken.
- Situasjonsavhengig språk.
- Leker og tøyser med språket.
- Interessert i rim og regler.
- Bruker noen overbegreper.
- Setningsoppbygging stort sett riktig.
- Forteller om to opplevelser i riktig rekkefølge.
- Kan fortelle hvordan ting blir brukt.
- Har ordbøyninger.
- Kan være i dialog over tid.

Tiltak og arbeidsmetoder

- Rollelek
- Delta i daglige gjøremål
- Tid til samtaler
- Klappe- og stavelsesleker, navneleker
- Tid til samtaler. Bruke smågrupper for å lage gode muligheter til samtale.
- Klappe og stavelsesleker
- Navn leker
- Bruke konkrete, språkposer.
- Lese bøker og eventyr- samtale om tittel, om emnet, ord og begreper, hva tror vi skjer, hva vill skjedd hvis...

4-6 år

Språklig bevissthet

Ferdigheter

Videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd.	Møter et mangfold av eventyr, fortellinger, sagn og uttrykksformer.	Opplever spenning og glede ved høytlesning, fortelling, sang og samtale.	Utforsker og gjør seg erfaringer med ulike skriftspråsuttrykk, som lekeskrift, tegning og bokstaver, gjennom lese- og skriveaktiviteter.
--	---	--	--

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
• Forstår det meste som blir sagt. • Forstår gradbøyning av en del adjektiv. • Følger kompliserte oppfordringer. • Kan klassifisere begreper (mat, dyr osv). • Forstår abstrakt språk. • Følger komplekse instruksjoner. • Forstår dobbeltheter (gåter, vitser).	• La barna bli kjent med formsiden av språket- ord som kan bety forskjellige ting, for eksempel ring, blad, tog, og lange og korte ord. • Lek med språket. • Gi flerleddede beskjeder, som f.eks; "Kan du gå på kjøkkenet og hente en skje, som du gir til Nina?" Begreper, kategorisering, over/under begreper, farger, tall, form, størrelse, mengde plassering. • Bevisstgjøring på hva ord og setning er. Ulike leker. • Lyder i ordene- ulike leker som går på første og siste lyd. • Rytme og stavelser- bruk rytme og stavelsesleker. • Bli kjent med form siden av språket- ord som kan bety forskjellige ting, f.eks, tog, blad, og lange og korte ord. • Bevisstgjøring på hva et ord og en setning er. Ulike leker.

Å uttrykke seg muntlig

Ferdigheter			
Uttrykker sine følelser, tanker, meninger og erfaringer på ulike måte.	Bruker språk til å skape relasjoner, delta i lek og som redskap til å løse konflikter.	Videreutvikler sin begrepsforståelse og bruker et variert ordforråd.	Leker, improviserer og eksperimenterer med rim, rytme, lyder og ord.

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
• <i>Har enkle tidsbegreper.</i> • Har ordbøyninger, voksen syntaks (ordenes rekkefølge), og uttaler stort sett språklydene korrekt. • Kan fortelle om egne erfaringer i nåtid og fortid på en forståelig måte. • <i>Kan forklare ords mening: "Hva er å sove".</i> • <i>Kan rime på egenhånd.</i> • <i>Forteller vitser.</i> • <i>Forteller historier uten billedstøtte.</i> • <i>Artikulasjon ved 5 års alder; k-,g- og ng-lyd (østnorsk r ved 6- års alder).</i> • <i>Samtaler på en ganske voksen måte.</i> • Stabil mestring av tids- og mengdebegreper. • Utvikler skriftspråk, lesing.	• Invitere barnet til ulike typer samtaler, hvor barnet kan fortelle, undre, reflektere og stille spørsmål. • Jobbe med fortellinger, sekvenser i en liten historie. • Bruk rim og regler i samling, lek og aktiviteter. • Eventyr, dramatisering, bøker, fortellinger. • Øve på gjenfortelling av bøker, historier. • Gåter. • Barna lage egne historier- eventyr= produsere. • Leke med tall og bokstaver, skrive tall og bokstaver, skrive navnet sitt. • Bli kjent med geografiske figurer. • Lekeskriving, lekelesning, skriveretning. • Jobbe med blyantgrep. • Bokstavlyder.

5-åringer kan bruke
4000 ord aktivt.

1.trinn

Språklig bevissthet

Språklig bevissthet – en forutsetning for å lære å lese og skrive

Språklig bevissthet skal i starten jobbes med på lydnivå, men også parallelt med innlæring av bokstavsymboler (lesing og skriving).

Ferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Ha forståelse for at språket har en form- innhold og bruksside.	Strukturert ordlæring (Bredtvedts modell for begrepslæring).
Ha bevissthet rundt begrepers betydning.	Språkleker (Språksprell , Språkleker).
Ha bevissthet rundt lyders funksjon i språket, f. eks. mønstre, likheter og forskjeller.	Elevene skal daglig utforske forståelse rundt språk og begreper gjennom refleksjon og dialog.
Ha forståelse for hvordan ord bygges opp og dermed kan deles opp.	Lytte ut første lyd, siste lyd, leke med rim, rytme, og regler, sanger, stavelser.
Ha forståelse for hvorfor man skal lære å lese og skrive.	Leker som «Mitt skip er lastet med».
Kunne plassere lyder i munnen.	Legge til eller ta bort lyder i begynnelsen eller i slutten av et ord. Hvordan forandrer ord og meningen i ord dersom du bytter om på lyder eller endinger.
	Trekke sammen lyder til ord (syntese) og dele ord opp i lyder (analyse), muntlig øving.

Å uttrykke seg muntlig

Ferdigheter

Forstå og vurdere:

- Lytter etter informasjon og argumentasjon.

Utforme:

- Kombinerer verbalspråk med andre ressurser og virkemiddel.

Kommunisere:

- Tar ordet etter tur i samtaler og gir tilbakemeldinger. Gjengir innhold med egne ord og stiller oppklarende spørsmål.

Reflektere og vurdere:

- Forteller om opplevelser og faglige emner. Uttrykker og begrunner egne meninger.

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kunne fortelle sammenhengende om faglige emner, egne opplevelser og erfaringer. Kunne gjenfortelle muntlig innholdet i en lest tekst, og dersom mulig knytte det opp til egne erfaringer og kunnskap. Kunne bruke verbalt språk i kombinasjon med egnet kroppsspråk og andre virkemidler som for eksempel bilder for å fortelle om noe. Utvide ordforrådet og bruke et variert språk. Kunne ta ordet etter tur i samtaler og gi tilbakemeldinger. Uttrykker og begrunner egne meninger. Kunne stille oppklarende spørsmål.	Øve på å fortelle om noe i små, trygge omgivelser som for eksempel liten gruppe. Enkle framføringer av eget arbeid alene eller sammen i en gruppe. Elevene skal daglig utforske forståelse rundt språk og begreper. Bruk refleksjon og dialog. Strukturert ordlæring (se også "språklig bevissthet"). Bruke felles tekst som utgangspunkt. Ha en klassesamtale eller samtale i grupper om teksten/temaet. Kunne gjenfortelle og stille spørsmål om ting man lurer på.
Kunne lytte for å ta til seg viktig informasjon.	Gi korte, enkle beskjeder. Dagsplan på tavla, med ord og symboler. Ved muntlig gjennomgang av faglig stoff, bruk visuell støtte.
Kunne sette ord på egne følelser knyttet til sosiale situasjoner - også utfordrende situasjoner.	Jobbe forebyggende med sosial kompetanse f.eks. gjennom programmet "Mitt valg", "SmART oppvekst" og "Livet og sånn". Hjelpe elevene å sette ord på følelser når problemer oppstår, og løse opp i konflikter på en god måte for alle parter.

Lese

Ferdigheter

Forberede, utføre og bearbeide:

Bruker forkunnskaper. Skaffer seg overblikk over teksten før lesing. Leser enkle tekster på papir og skjerm. Bearbeider teksten med noe hjelp.

Finne:

Finner eksplisitt uttrykt informasjon som er sentralt plassert i enkle tekster.

Tolke og sammenholde:

Bruker egne ord og trekker enkle slutninger ut fra informasjon i tekster.

Reflektere og vurdere:

Kommenterer innhold i enkle tekster.

Delferdigheter

Være trygg på bokstavsymbolene, vite at bokstavene har bokstavlyd og bokstavnavn (alfabetisk prinsipp). Har automatisert bokstavlyden. Kunne forskjell på vokaler og konsonanter.

Kunne trekke sammen lyder til ord og non-ord med og uten visuell støtte.

Kunne lytte ut lyder i enkle, lydrette ord (sol → s-o-l).
Kunne binde sammen oppleste lyder i korte, lydrette ord til ord. (s-o-l → sol)

Kunne avkode korte, lydrette ord ved hjelp av lydbinding /sammensynging

Kunne avkode litt lengre og ikke lydrette ord ved hjelp av lydbindingsstrategien/fonologisk lesing (for eksempel: gjennom, hjelpe).

Forstå sammenhengen mellom ord og setning.

Kunne gjenkjenne de vanligste småordene som; jeg, meg, og osv.

Tiltak og arbeidsmetoder

Introdusere 2 – 3 bokstaver pr. uke. Elevene skal klare å lese(gjenkjenne) både små og store bokstaver. Bruke sansene i innlæringen: lytte, kjenne, tegne, male, bygge, skrive på ryggen osv.

Jobbe med bokstavkort, si lyden og navnet på bokstaven og finne ting som begynner på denne bokstavlyden, eks. «Mitt skip er lastet med», mime.

Introdusere og jobbe med sammensatte grafemer diftonger og konsonantforbindelser. Bruk varierte metoder for eksempel gå på jakt etter og lage ord med sammensatte grafemer og diftonger.

Trekke sammen lyder til enkle non-ord (ord som ikke betyr noe).

Finne grunnstammen i ord og jobbe med bevissthet rundt sammensatte ord.

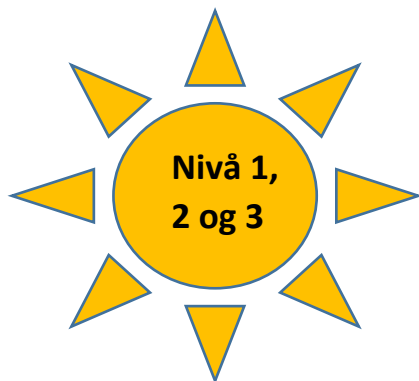
Trekke lyder sammen i korte og litt lenger ord med sikkerhet og nøyaktighet.

Jobbe ukentlig med øveord ([høyfrekvente ord](#)).

Jobb med lesing gjennom varierte metoder og i sammenheng med skriving bygd på elevenes interesse, mestring og motivasjon. Bruk gjerne filmer e.l som passer, for eksempel "[Lesekorpset](#)". Spille spill, jobbe med ordkort og lignende.

Kunne lese enkle tekster med flyt og svare på "akkurat der" spørsmål.

Utvikle leseglede og interesse for lesing i alle fag.

Begynnende arbeid med lesestrategier ved å bevisstgjøre på overskriftens betydning, se på bilder, begreper og aktivere elevenes forkunnskaper om tekst og tema. (Eks. På lesestrategier: [SALTO](#), [BISON](#))

Arbeid kontinuerlig med begreper knyttet til tekster.

Øve på å lese enkle setninger (3 – 4 ord) med flyt, gjerne sammen med en voksen eller læringspartner.

Repetert lesing av korte tilpassede tekster. Jobb gjerne med enkeltord fra teksten for så å lese hel tekst igjen. F.eks. se på ordets form, innhold og bruk.

Høytlesing, [veiledet lesing](#), korlesing, veksellesing og samlesing med læringspartner.

Stillelesing: lærer veileder elever slik at de leser bøker som er tilpasset eget nivå. Husk elevene må ha 90 % sikkerhet i avkodingen, eller bruk knyttneveregelen.

Systematisk observasjon av lesing gjennom hele året (bruk elevskjemaet i SOL).

Veilede foreldrene i å hvordan lese leselekse med ungene. Tips! Vise film fra SOL på foreldremøte.

Frivillig høytlesing i klassen, både av tekster de har laget selv og av andres/ukjente tekster.

For elever som strever med å tilegne seg

leseferdighet: Mange tips i heftet:

"Spesialpedagogisk leseopplæring- en veileder".

<https://www.statped.no/laringsressurser/sprak-og-tale/spesialpedagogisk-leseopplaring--en-veileder/>

Skrive

Ferdigheter

Planlegge og bearbeide:

Lager notater og bruker enkle kilder som grunnlag for skriving.
Gjør enkle endringer i tekster etter tilbakemeldinger

Utforme:

Behersker lydrett skriving for hånd og på tastatur. Kombinerer ulike uttryksmidler som tegninger, bilder, symboler og verbalspråk.

Kommunisere:

Uttrykker egne meninger og forteller, beskriver og systematiserer i enkle tekster.

Reflektere og vurdere:

Uttrykker personlige erfaringer i enkle tekster.

Delferdigheter

Kunne skrive alle bokstavene i alfabetet, både for hånd (gjenkalle) og på tastatur (gjenkjenne).

Kunne skrive jevne og lesbare bokstaver i rett størrelse.

Er trygg på skriveretning og hensiktsmessig bokstavforming.

Kunne skrive enkle setninger med stor forbokstav og punktum.

Mestre lydbasert skriving av to – og trestavelsesord (for å mestre dette må elevene ha øvd på fonemanalyse).

Tiltak og arbeidsmetoder

Bygge opplæringen på barnas initiativ og interesser. Ha utgangspunkt i temaer trinnet jobber med og elevenes erfaringer.

Jobbe med varierte metoder for å øve på å skrive bokstaver. Tilpasse bruk av håndskrift og bruk av tastatur etter elevgruppen man har.

Kopiere andres skrift.

Lære elevene å lese og skrive eget navn og kunne navnene på på alle i klassen: Jeg heter...

Lære elevene å skrive setninger med mellomrom mellom ordene. Snakke om hvordan man får stor bokstav i begynnelsen av en setning og egennavn på iPad/PC. Jobbe med stor bokstav og punktum når elevene skriver på iPad med lyd støtte.

Lytte ut lyder i ord for å finne de rette bokstavene. La eleven utforske, leke og oppdage skriftspråket og stave ord etter egen oppfatning.

Bruke bilder, illustrasjoner og egne tegninger som utgangspunkt for setninger.

Lage modellsetninger sammen med elevene ut i fra erfaringer og temaer som de relaterer seg til:
Jeg ser... Jeg kan... Jeg har... Mamma... Pappa...

Utvikle skriveglede gjennom mestring. Kunne skape og bearbeide tekster enkeltvis og sammen med andre.	Lese og tegne skilt og logoer. Jobbe med strukturen: Før skriving – underveis i skrivingen – etter skrivingen. Lage tekster sammen med elevene, og la elevene skrive egne korte tekster med veiledning og støtte. Sortere og kategorisere begreper i begrepskart, tankekart og to-kolonnekart, gjerne med Kidspiration på iPad. Skrive og utforske tekster som e-post, hilsener, julekort, handlelister, beskjeder, dagbok. Lage bøker i Book Creator. Løfte fram elevenes arbeid i plenum. Elevene lager sin egen samlemappe med elevtekster eller samler sine tekster i eksempelvis i Book Creator.
---	--

Sortere og kategorisere begreper: Kidspiration
Elevtekster/bøker: Book Creator

2. trinn

Språklig bevissthet

Ferdigheter

Språklig bevissthet skal i starten jobbes med på lydnivå, men også parallelt med innlæring av bokstavsymboler (lesing og skriving).

Ferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Ha forståelse for at språket har en form- innhold og bruksside.	Strukturert ordlæring (Bredtvedts modell for begrepslæring)
Ha bevissthet rundt begrepers betydning.	Språkleker (Språksprell , Språkleker)
Ha bevissthet rundt lyders funksjon i språket, f. eks. mønstre, likheter og forskjeller.	Elevene skal daglig utforske forståelse rundt språk og begreper gjennom refleksjon og dialog.
Forstå hvordan ord bygges opp og dermed kan deles opp.	Lytte ut første lyd, siste lyd, leke med rim, rytme, og regler, sanger, stavelser.
Forstå prinsippet om morfemet som det minste språklige elementet med meningsbærende funksjon.	Leker som «Mitt skip er lastet med».
Forstå hvorfor man skal lære å lese og skrive.	Legge til eller ta bort lyder i begynnelsen eller i slutten av et ord. Hvordan forandrer ord og meningen i ord dersom du bytter om på lyder eller endinger.
Kunne plassere lyder i munnen.	Trekke sammen lyder til ord (syntese) og dele ord opp i lyder (analyse), muntlig øving

Å uttrykke seg muntlig

Ferdigheter

Forstå og vurdere:

- Lytter etter informasjon og argumentasjon.

Utforme:

- Kombinerer verbalspråk med andre ressurser og virkemiddel.

Kommunisere:

- Tar ordet etter tur i samtaler og gir tilbakemeldinger. Gjengir innhold med egne ord og stiller oppklarende spørsmål.

Reflektere og vurdere:

- Forteller om opplevelser og faglige emner. Uttrykker og begrunner egne meninger.

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kunne fortelle sammenhengende om både faglige emner og egne opplevelser og erfaringer, med et variert språk. Kunne uttrykke og begrunne egne meninger. Kunne gjengi innhold med egne ord og stiller oppklarende spørsmål. Kunne bruke verbalt språk i kombinasjon med egnet kroppsspråk og andre virkemidler som for eksempel bilder for å fortelle om noe. Kunne ta ordet etter tur i samtaler og gi tilbakemeldinger. Kunne bruke og forstå ord og begreper i refleksjon og dialog med andre.	Elevene skal daglig utforske forståelse rundt språk og begreper. Bruk refleksjon og dialog. Strukturert ordlæring Lærer undrer seg og reflekterer sammen med elevene og får fram assosiasjoner. Lærer bør bruke naturlige situasjoner til språk – og erfaringsbasert språkstimulering daglig. Trene på muntlig framstilling av kjente temaer, alene eller i gruppe. Bruke iPad knyttet til framlegg, f.eks. i Puppet Pals, Book Creator eller Imovie. Øve på å fortelle om noe i små, trygge omgivelser som f.eks. liten gruppe. La elevene snakke om det de har lest og få stille spørsmål om det. Bruke læringspartner til å fortelle til hverandre. Bruke felles tekst som utgangspunkt. Ha en klassesamtale eller samtale i grupper om teksten/temaet. Kunne gjenfortelle og stille spørsmål om ting man lurer på.
Kunne lytte for å ta til seg viktig informasjon.	Gi korte, enkle beskjeder. Dagsplan på tavla, med ord og symboler. Ved muntlig gjennomgang av faglig stoff, bruk visuell støtte.
Kunne sette ord på egne følelser knyttet til sosiale situasjoner - også utfordrende situasjoner.	Jobbe forebyggende med sosial kompetanse f.eks. gjennom programmet "Mitt valg", "SmART oppvekst" og "Livet og sånn". Hjelpe elevene å sette ord på følelser når problemer oppstår, og løse opp i konflikter på en god måte for alle parter.

Lese

Ferdigheter

Forberede, utføre og bearbeide:

Bruker forkunnskaper. Skaffer seg overblikk over teksten før lesing. Leser enkle tekster på papir og skjerm. Bearbeider teksten med noe hjelp.

Finne:

Finner eksplisitt uttrykt informasjon som er sentralt plassert i enkle tekster.

Tolke og sammenholde:

Bruker egne ord og trekker enkle slutninger ut fra informasjon i tekster.

Reflektere og vurdere:

Kommenterer innhold i enkle tekster.

Delferdigheter

Tiltak og arbeidsmetoder

Ha sikker kunnskap om bokstavnavn og bokstavlyd.

Kunne gjenkjenne og gjenkalle store og små bokstaver, og bruke dem riktig.

Kunne skille mellom vokaler og konsonanter.

Kunne lese, kjenner til og bruker ord med
- konsonantforbindelser (Skr, br, spr, fr)
- sammensatte grafemer (skj, kj, hv, ng)
- diftonger (ei, au, øy osv.)

Arbeide med lyd – stavelser – ord og setninger og sammenhengen mellom disse. Bevisstgjør elevene på oppbygging og uttale av ord. Jobbe med å trekke sammen lyder i to- og evt. trestavelsesord med nøyaktighet.

Jobbe videre med bokstavkort – si lyden og navnet på bokstaven og finne ting som begynner på/ slutter på denne bokstavlyden. Bruke alle sansene i innlæringen.

Ved å gå på jakt i klasserommet og i tekster; repetere og arbeide med:
- vokaler og konsonanter
- konsonantforbindelser som /skr/, /br/, /kl/ etc.
- komplekse bokstav- og lydforbindelser.
- diftonger

Kunne gjenkjenne og forstå mønstre i språket.

Kunne trekke sammen lyder til ord og nonord med og uten visuell støtte.

Kunne stavelsesdeling og overføre dette til stavelseslesing.

Finne grunnstammen i ord. Prikke, klappe, sette buer mellom stavelsene mm. og overføre arbeidet til stavelseslesing.

Jobbe med korte og lange ord, sammensatte ord, ord i ord, forstavelser og endelser, samt stavelsesdeling.

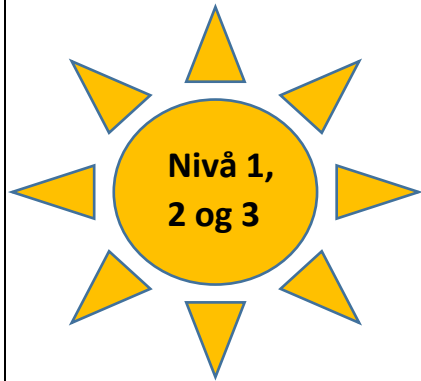
Lete etter enkle ikke-lydrette ord i tekstene og skrive dem opp i skjemaet over ikke-lydrette ord. Analysere hva som ikke er lydrett i ordene.

Kunne bruke fonologisk strategi med nøyaktig avkoding.

Kunne lese 100 høyfrekvente ord ortografisk.

Høytlesing, repetert lesing, veiledet lesing, korlesing og samlesing med læringspartner.

Kunne lese enkle setninger og forstå enkel tegnsetting, som å ta pause ved punktum.

Dersom eleven strever med lesing må man alltid sjekke at bokstav og bokstavlyd er automatisert. Repetert lesing er en egnet metode for å øke leseflyt dersom progresjonen er svak.

Litteraturtips: Klinkenberg, "Å bedre barns leseflyt" og Godøy og Monsrud: "Spesialpedagogisk leseopplæring-en veileder" (Bredtvedt kompetansesenter 2011) Finnes gratis her: <https://www.statped.no/laringsressurser/sprak-og-tale/spesialpedagogisk-leseopplaring--en-veileder/>

Skrive

Ferdigheter

Planlegge og bearbeide:

Lager notater og bruker enkle kilder som grunnlag for skriving. Gjør enkle endringer i tekster etter tilbakemeldinger.

Utforme:

Behersker lydrett skriving for hånd og på tastatur. Kombinerer ulike uttrykksmidler som tegninger, bilder, symboler og verbalspråk.

Kommunisere:

Uttrykker egne meninger og forteller, beskriver og systematiserer i enkle tekster.

Reflektere og vurdere:

Uttrykker personlige erfaringer i enkle tekster.

Delferdigheter

Kunne skrive alle bokstavene i alfabetet, både for hånd (gjenkalle) og på tastatur (gjenkjenne).

Kunne skrive jevne og lesbare bokstaver i rett størrelse, benytte riktig skriveretning og hensiktsmessig bokstavforming.

Kunne skrive enkle setninger med subjekt, verbal, objekt, og med stor forbokstav og punktum.

Kunne skrive ord med sammensatt grafemer som de har øvd på, f.eks, spørreordene, ord med ng, skj, kj og sj.

Tiltak og arbeidsmetoder

Ta utgangspunkt i temaer trinnet jobber med og elevenes erfaringer. Bruke bilder, illustrasjoner og egne tegninger som utgangspunkt for setninger. Øve på å lage enkle setninger ut ifra erfaringer og tema som elevene relaterer seg til.

Skrive hele ord og setninger med en gang, ikke øve på en og en bokstav isolert.

Jobbe med varierte metoder for å øve på å skrive bokstaver. Tilpasse bruk av håndskrift og bruk av tastatur etter elevgruppen man har. Skriftforming, skrive setninger og skape tekst med blyant inn i hjelpelinjer. Arbeide med bokstavformen og bruke små og store bokstaver på riktig måte. Lærer må observere og veilede elevenes måte å forme bokstavene på.

Skrive setninger og skape tekst med blyant uten hjelpelinjer, med riktig form og størrelse på bokstavene, når elevene er klare for dette.

Jobbe med stor bokstav, punktum og mellomrom mellom ord. Øve på å bruke stor bokstav i begynnelsen av en setning og egennavn på iPad/PC.

Kunne lytte ut lyder i ord for å finne de rette bokstavene. Jobbe spesifikt med å skrive både lydrette og ikke-lydrette ord, benytt gjerne [hentediktat](#).

Bli bevisst på og gjort kjent med regler for rettskriving. Veilede forsiktig til riktig skriftspråk.

Jobbe systematisk med å øve på å skrive ord med sammensatte grafem.

	Sortere og kategorisere begreper i begrepskart, tankekart og to-kolonnekart, gjerne med Kidspiration på iPad. Variere mellom avskrift og egen produksjon
Kunne skape og bearbeide tekster enkeltvis og sammen med andre. Kunne skrive ulike former for tekster etter mønster av eksempeltekster og andre kilder, og tilpasse egne tekster til formål og mottaker.	Jobbe med strukturen: Før skriving – underveis i skrivingen – etter skrivingen. Fokusere på innledning, hoveddel og avslutning i arbeidet med tekst og framlegg. Jobbe med å skrive flere setninger med variert språk, få setningene til å henge sammen. Skrive passende tekst til tegninger, bilder, filmer. Introdusere noen sjangre og jobbe med kjennetegn ved ulike tekster, som f.eks tegneserie, dikt, dagbok, eventyr, faktatekst og fortelling. Skrive og utforske tekster som e-post, hilsener, julekort, handlelister, beskjeder, dagbok. Løfte fram elevenes arbeid i plenum. Lage tekster sammen med elevene. Elevene lager sin egen samlemappe med elevtekster eller samler sine tekster i eksempelvis i Book Creator.

3.trinn

Språklig bevissthet

Ferdigheter

Språklig bevissthet skal i starten jobbes med på lydnivå, men også parallelt med innlæring av bokstavsymboler (lesing og skriving).

Ferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Forståelse for at språket har en form- innhold og bruksside	Jobbe systematisk og ukentlig med ord og begreper etter begrepslæringsmodellen, med fokus på språkets innhold, form og bruk. Øve på å bruke ordene i en sammenheng gjennom undring, dialog og refleksjon. Dette kan f.eks gjøres ved å velge 2-3 fokusord i uken fra elevenes lærebøker.
Ha bevissthet rundt begrepers betydning	Lage et stort ordtre i klasserommet, der ukjente ord henges opp.
Ha bevissthet rundt lyders funksjon i språket, f. eks. mønstre, likheter og forskjeller	Jobbe med å klassifisere ord og begreper i over- og underbegrep. Bruk f.eks. tankekart, Kidspiration. Variere type ordkart og legg visuelle bilder til tekst.
Forstå hvordan ord bygges opp og dermed kan deles opp.	Oppmuntre elevene til å stoppe opp og spørre når de møter ord og begreper de ikke forstår.
Forstå prinsippet om morfemet som det minste språklige elementet med meningsbærende funksjon.	Jobbe med å bruke synonymer og antonymer. Bruke synonymordliste, lage egen/klassens ordbok som evt. kan deles digitalt.
	Framheve ulike elevers morsmål for å sammenlikne og utforske andre språk.
	Jobbe med hvordan setninger endrer mening når man bytter om på ord.
Kjenne til at ulike ord har ulike funksjoner i setningen: substantiv, verb, adjektiv.	Vise, forklare og leke med ordene. Bruke illustrasjoner som utgangspunkt for samtale og skrivearbeid. F.eks: arbeide i grupper og arrangere konkurranse om å finne ordklassene i teksten.

Anbefalt ressurs: nasjonalt senter for flerkulturell opplæring: nafo.oslomet.no.

Bruk av ulike aktiviteter fra "Språksprell". Dette opplegget anbefales og ivaretar mange av tiltakene som er listet opp her.

Å uttrykke seg muntlig

Ferdigheter

Forstå og vurdere:

Lytter etter relevant informasjon.
Skiller mellom meninger og fakta.

Utforme:

Varierer verbalspråk, og bruker digitale og andre ressurser og virkemidler.

Kommunisere:

Følger opp innspill fra andre i faglige samtaler. Stiller oppklarende og utdypende spørsmål.

Reflektere og vurdere:

Beskriver faglige emner og erfaringer. Argumenterer for egne meninger.

Delferdigheter

Kunne bruke og forstå både hverdagslige og faglige begreper i refleksjon og dialog med andre.

Ha og benytte et bredt ordforråd.

Kunne gjenfortelle og legge fram et tema muntlig.

Kunne fortelle om opplevelser og faglige emner.

Kunne uttrykke og begrunne egne meninger.

Tiltak og arbeidsmetoder

Jobbe systematisk og ukentlig med ord og begreper etter Begrepslæringsmodellen, med fokus på språkets innhold, form og bruk.

Øve på å bruke ordene i en sammenheng gjennom undring, dialog og refleksjon. Dette kan f.eks. gjøres ved å velge 2-3 fokusord i uken fra elevenes lærebøker.

Samtale om hva ord betyr og oppfordre til å spørre. Daglig vokabulartrening.

Variere type ordkart og bruke f.eks. Kidspiration til å legge visuelle bilder til tekst.

Læringspartnere jobber med korte tekster og øver seg på å gjenfortelle innholdet til hverandre. Enkle framføringer av eget arbeid alene eller sammen i en gruppe.

Lese

Ferdigheter

Forberede, utføre og bearbeide:

Leser enkle tekster med flyt og utholdenhet. Finner og leser tekster på Internett. Stiller spørsmål til teksten. Kan samtale om innholdet.

Finne:

Kjenner igjen sentrale tekster i faget. Finner eksplisitt uttrykt informasjon i tekster med konkurrerende informasjon. Refererer til kilder.

Tolke og sammenholde:

Identifiserer hovedtemaet og forstår sammenhenger som er tydelig uttrykt i en tekst.

Reflektere og vurdere:

Vurderer innholdet i tekster ut fra fagkunnskap og egne erfaringer.

Delferdigheter

Tiltak og arbeidsmetoder

Kunne alfabetet og kunne organisere etter alfabetisk rekkefølge.

Har automatisert vokalene og konsonantene.

Kunne lese ord med komplisert konsonantforbindelse i fram- og utlyd.

Kunne lese ord med sammensatte grafemer.

Kunne lese ord med diftonger.

Kunne bruke fonologisk strategi med nøyaktig og sikker avkoding.

Kunne bruke stavelseslesing ved lange og ukjente ord.

Kunne gjenkjenne og forstå mønstre i språket.

Kunne lese vanlige ord ortografisk (helordslesing).

Ha tilegnet seg hvilke særtrekk som karakteriserer den enkelte bokstaven. Bokstaver på vegg/pult.

Stadig repetere hensiktsmessig bokstavretning. «Prikk til prikk tegning» med bokstaver. Øve alfabetisering, kunne sortere ord i alfabetisk rekkefølge.

Repetere og arbeide med vokaler og konsonanter.

Jobbe med ord som begynner med konsonantforbindelser i framlyd og utlyd f.eks. bj-, skr-, -rst osv.

Arbeide med komplekse bokstav- og lydforbindelser f.eks. skj-, sj-, kj-, ki-, tj., -ng, -rn, gj-, gi-.

Gå på diftongjakt i en tekst.

Trekke sammen lyder i lange ord med nøyaktighet. Øve på å lese ord som ikke er lydrett stavet.

Jobbe med sammensatte ord: Dele opp og sette sammen, lag oversikt over ulike varianter. Gå på jakt i tekst, leke med ordene.

Dele opp ordet i stavelser. Jobbe med endelser og bøyingsformer i de ulike ordklassene.

	Snakke med elevene om at det finnes to ulike avkodingsstrategier, fonologisk og ortografisk. Se SOL-perm. Hjelpe elevene med å flytte oppmerksomheten fra ordenes enkeltlyder til hele ordet. Leke med ord og ordkort, snu et kort og si ordet så fort som mulig Øve på de 200 første høyfrekvente ordene, se SOL-ressurs. Arbeide med å lese høyfrekvente ord. Aski raski, SOL-ressurser Øve på å stoppe opp og lese ordet på nytt. Jobbe med læringsstrategier som f.eks. stryke ut og krysse av for hva de har jobbet med, tankekart, læresamtale, finne nøkkelord, to-kolonne. Høytlesing fra lærer med samtale. Plukke ut to-tre fokusord ukentlig hentet fra elevenes fagbøker, der man fokuserer på betydning og bruk. Bruke ordene tverrfaglig.
Kunne lese litt vanskeligere og lengre setninger med flyt, sikkerhet og forståelse. Kunne korrigere feillesinger spontant. Kunne lese en hel bok med enkel tekst og mange bilder på egen hånd. Kunne finne og lese enkle, tilpassede tekster på internett. Kunne flere lese- og læringsstrategier Vite at tekster leses for ulike formål og på ulik måte: For å lære, for å gjøre og for å oppleve.	Lese på ulike måter: Repetert lesing, korlesing med fokus på setningsmelodi og pauser, veiledet lesing, vekslesing, lese med læringspartner. Gjøre lydopptak og lytte reflekterende på egen innlesing. Stillelesing i enkle og tilpassede bøker. Husk: elevene må ha 90 % sikkerhet i avkodingen eller bruk knyttneveprøven. NB! Her må elevene veiledes! Skape et trygt arbeidsklima, der det er lov å gjøre feil. Det å undre seg hva ord betyr, viser at elevene er i stand til å overvåke egen lesing. Øve på å lese mellom linjene, trekke slutninger og oppfatte den røde tråden i et hendelsesforløp ved å kunne gjengi hovedpoengene i en tekst. Høytlesing, repetert lesing, veiledet lesing, korlesing, vekslesing og samlesing med læringspartner. Jobbe med lesestrategier før, underveis og etter at en tekst er lest. Læreren modellerer.

Kunne dra nytte av tekststrukturelevirkemidler som illustrasjoner, overskrift og faktabokser.

Øve på ulike tekster og gjøre refleksjoner rundt hvilket formål teksten har.

Vurdere hvilke «lesebriller» en skal ta på f.eks. faktatekst leses for å lære, eventyr for å oppleve, en oppskrift leses for å gjøre.

Øve på å jobbe med ulike tekster og diskutere hvor informasjonen finnes, eks. [BISON](#).

Delta i [leseaksjoner](#).

Ha rikelig og lett tilgang på tilpasset og variert lesestoff som kan brukes til stillelesing.

Bruke bibliotek, medelever, [Boksøk](#) osv., for å finne egnede lesebøker.

SOL-permen
Aski Raski

Bruk 5 regler for høytlesing.

- Les høyt og tydelig.
- Les i passe tempo, ikke for fort.
- Lag en liten pause når du kommer til punktum, spørretegn eller utropstegn.
- Legg vekt på viktige ord.
- Les med følelse.

Skrive

Ferdigheter

Planlegge og bearbeide:

Bruker notater og kilder som grunnlag for skriving og oppgir kildene. Omarbeider tekster etter tilbakemeldinger

Utforme:

Bygger opp leselige og oversiktlige tekster med rettskriving av ord for hånd og på tastatur og kombinerer ulike uttrykksmidler.

Kommunisere:

Uttrykker egne meninger, tar ulike perspektiver og formulerer spørsmål. Forteller, beskriver og systematiser i ulike typer fagtekster.

Reflektere og vurdere:

Reflekterer over personlige og faglige erfaringer i ulike typer tekster.

Delferdigheter

Tiltak og arbeidsmetoder

Kunne alfabetet og kunne organisere etter alfabetisk rekkefølge.

Ha automatisert vokalene og konsonantene.

Kunne skrive ord med komplisert konsonantforbindelse i fram- og utlyd.

Kunne skrive ord med sammensatte grafemer.

Kunne skrive ord med diftonger.

Skrive setninger og ord med lydene på iPad med aktivert talesyntese.

Lage en bok med ord som har diftonger, bruke f.eks. Book Creator.

Skape fellestekster, som siden kan tas fram og utvikles videre.

Modellering, dialog, individuelt arbeid og oppsummering i hele klassen.

Kunne skape og bearbeide egne og andres tekster, alene og sammen med andre.

Kunne tilpasse egne tekster til mottaker og formål.

Kunne skrive ulike former for tekster etter mønster av eksempeltekster og andre kilder.

Kunne skrive tekster i ulike sjangre. (f.eks: brev, dikt, dagbok, lister, enkle fortellinger.)

Kunne skrive for å fortelle, beskrive, informere, argumentere og reflektere jf. [skrivehjulet](#).

Produsere egne bøker f. eks i Book Creator, og med papir og blyant. Bruke læringspartner og gi hverandre tilbakemelding skriftlig.

Skrive meningsfulle tekster for reelle mottakere (autentiske tekster). Unngå tomgangskriving. Eks: Bruke Book Creator for å lage bøker som kan deles med medelever og leses i lesestund.

Løfte fram elevens skrivearbeid i plenum, også arbeid som er gjort ut fra eget initiativ.

Finne gode eksempeltekster.

Sammen finne kjennetegn som elevene i neste omgang forsøker å bruke selv. Elever som trenger det, bruker [skriverammer](#) til de klarer å strukturere tekstene sine selv.. Illustrere egne tekster.

Kunne skrive en sammenhengende tekst med «rød tråd.»	Finne passende bilder til egen tekst digitalt. Lage sammensatte tekster digitalt og for hånd, der eleven bruker overskrifter, bilder, illustrasjoner, tekst og faktabokser. Dramatisere og mime i tekstsaking. Øve på å bygge opp spenning i en fortelling. Ha innledning, hoveddel og avslutning.- Lage tekster sammen med eleven - fellestekst.
---	--

Skriverammer for ulike sjangre:

[Kaleido](#) og [Skrivesenteret](#)

4.trinn

Språklig bevissthet

Ferdigheter

Språklig bevissthet skal i starten jobbes med på lydnivå, men også parallelt med innlæring av bokstavsymboler (lesing og skriving).

Ferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Forståelse for at språket har en form- innhold og bruksside.	Jobbe systematisk og ukentlig med ord og begreper etter Begrepslæringsmodellen, med fokus på språkets innhold, form og bruk. Øve på å bruke ordene i en sammenheng gjennom undring, dialog og refleksjon. Dette kan f.eks gjøres ved å velge 2-3 fokusord i uken fra elevenes lærebøker.
Bevissthet rundt begrepers betydning	Variere type ordkart og bruke f.eks. Kidspiration til å legge visuelle bilder til tekst.
Bevissthet rundt lyders funksjon i språket, f. eks. mønstre, likheter og forskjeller	Oppmuntre elevene til å stoppe opp og spørre når de møter ord og begreper de ikke forstår. Leke seg med språk ukentlig: Rime, mime, assosiere. Leke med sammensatte ord. Finne ord i ord. Bruk av ulike aktiviteter fra "Språksprell". Dette opplegget anbefales og ivaretar mange av tiltakene som er listet opp her. Jobbe med å klassifisere ord og begreper i over- og underbegrep. Bruk f.eks. tankekart, Kidspiration. Jobbe med å bruke synonymer og antonymer. Bruke synonymordliste, lage egen/klassens ordbok som evt. kan deles digitalt. Lage et stort ordtre i klasserommet, der ukjente ord henges opp. Framheve ulike elevers morsmål for å sammenlikne og utforske andre språk. Bruke dette også på ulike dialekter. Anbefalt ressurs: nasjonalt senter for flerkulturell opplæring: nafo.oslomet.no . Jobbe med hvordan setninger endrer mening når man bytter om på ord.

Forstå at ulike ord har ulike funksjoner i setningen og kan bruke dem: substantiv, verb, adjektiv, pronomen, preposisjoner. Mestre bøying av ord i bokmål. Har syntaktisk kunnskap om språket. (Forstå hvordan ord settes sammen til en setning).	Vise, forklare og leke med ordene. Bruke illustrasjoner som utgangspunkt for samtale og skrivearbeid. F.eks: arbeide i grupper og arrangere konkurranse om å finne ordklassene i teksten. Jakte på ulike ordklasser. Markere de ulike ordklassene i forskjellige farger. Jobbe med bøying av substantiv, verb og adjektiv. Undersøke hvordan ordene endrer seg.
--	---

Å uttrykke seg muntlig

Ferdigheter

Forstå og vurdere:

Lytter etter relevant informasjon.
Skiller mellom meninger og fakta.

Utforme:

Varierer verbalspråk, og
bruker digitale og andre ressurser og
virkemidler.

Kommunisere:

Følger opp innspill fra andre i
faglige samtaler. Stiller
oppklarende og utdypende
spørsmål.

Reflektere og vurdere:

Beskriver faglige emner og
erfaringer. Argumenterer for
egne meninger.

Delferdigheter

Kunne samtale om en tekst og gjenfortelle
muntlig.
Ha og benytte et bredt ordforråd.

Kunne fortelle om opplevelser og faglige emner.

Kunne uttrykke og begrunne egne meninger.

Tiltak og arbeidsmetoder

Gjenfortelle fra leste bøker og tekster.

Enkle framføringer av eget arbeid alene eller sammen i en gruppe.
Trene på å forberede og holde presentasjoner om kjente temaer. Bevisstgjøre på
kroppsspråk, stemmebruk, kontakt med publikum osv.

Samtale om hva ord betyr og oppfordre til å spørre. Daglig vokabulartrening.

Være oppdatert, kommentere og fortelle fra aktuelle nyheter.

Lese

Ferdigheter

Forberede, utføre og bearbeide:

Leser enkle tekster med flyt og utholdenhet. Finner og leser tekster på Internett. Stiller spørsmål til teksten. Kan samtale om innholdet.

Finne:

Kjenner igjen sentrale tekster i faget. Finner eksplisitt uttrykt informasjon i tekster med konkurrerende informasjon. Refererer til kilder.

Tolke og sammenholde:

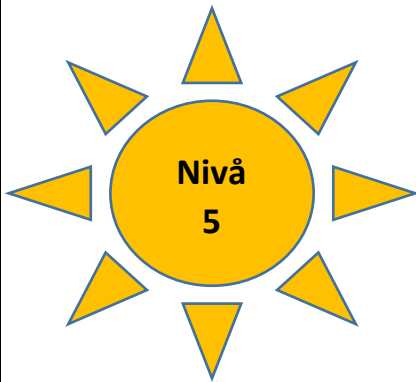
Identifiserer hovedtemaet og forstår sammenhenger som er tydelig uttrykt i en tekst.

Reflektere og vurdere:

Vurderer innholdet i tekster ut fra fagkunnskap og egne erfaringer.

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kunne alfabetet og kunne organisere etter alfabetisk rekkefølge. Kunne lese ord med komplisert konsonantforbindelse, sammensatte grafemer og diftonger. Kunne lese de fleste vanlige ord raskt, riktig og direkte. Kunne gjenkjenne de fleste ord raskt, automatisk og uten å måtte tenke. Kunne lese ikke- lydrette ord.	Repetere og leke med vokaler og konsonanter. Øve alfabetisering, kunne sortere ord i alfabetisk rekkefølge. Arbeide med komplekse bokstav og lydforbindelser f.eks. skj-, kj-, -ng, -rn, gj-. Skrive setninger og ord med lydene på iPad med aktivert talesyntese. Jobbe med ord som begynner med konsonantforbindelser i framlyd og utlyd, f.eks. tj-, str-, -rsk osv. Les med nøyaktighet. Bevisstgjøre elevene på de to ulike avkodingsstrategiene: Fonologisk og ortografisk. Hjelpe elevene med å flytte oppmerksomheten fra ordenes enkeltlyder til hele ordet, og fra det enkelte ordet til hele setningen. Øve på gjenkjenning av ortografisk mønster ved å lese høyfrekvente ordlister. Utvide antall ord.
Kunne bruke strategier for lesing av vanskelige ord. Kunne lese høyfrekvente ord med automatikk. Kunne lese tilpasset tekst med flyt, sikkerhet, intonasjon og forståelse.	Øve på å lese vanskelige ord på nytt, dele opp i stavelser, undersøke første og siste del av ordet, se på ordets grunnform. Øve på de 500 høyfrekvente ordene. Lese på ulike måter: Repetert lesing, korlesing med fokus på setningsmelodi og pauser, veiledet lesing, veksleslesing, lese med læringspartner.

Kunne lese en bok på ca. 100 sider. Kunne finne og lese tekster på internett. Kunne lese tv-tekstingen	Lytte på gode høytlesere, reflektere og bruke som modell for egen lesing. Gjøre lydopptak og lytte reflekterende på egen innlesing. Daglig stillelesing i tilpassede bøker. Leselekser med lesebestilling hver dag. Husk knyttneveprøven og 90% sikkerhet i avkodingen. NB! Her må elevene veiledes!
Kunne knytte det som leses til egne erfaringer og kunnskap. Kunne kategorisere og gruppere begreper i tekst Være bevisst at tekster leses for ulike formål: for å lære, for å gjøre og for å oppleve. Vite at vi leser ulike tekster på ulik måte. Kunne lese og forstå en lengre tekst. Kunne lese og forstå aviser og nyheter. Kunne lese engasjert og lenge. Kunne overvåke sin egen lesing (ta et metaperspektiv) og ta i bruk egnede strategier når forståelsen svikter. Kunne lese kritisk og reflekterende. Kunne finne informasjon ved å kombinere ord og illustrasjon i tekster på skjerm og papir. Kunne søke etter informasjon i ulike kilder.	Undring og refleksjon rundt språk og begreper. Språk og språkstimulering bør fortsatt skje daglig. Bidra til et trygt arbeidsklima, der det å undre seg og stille spørsmål ved det en ikke forstår, blir trukket fram som positiv motor for læring. Jobbe systematisk med ord og begreper ved innføring av nye temaer og i tekster. Forslag: Jobbe med ukentlige fokusord. Øve på å lese mellom linjene og trekke slutninger ved å stille spørsmål til det som ikke står eksplisitt. Knytte til tidligere erfaringer. Øve på å oppfatte den røde tråden i et hendelsesforløp ved å kunne gjengi hovedpoengene i en tekst. Tegne tidslinjer og hendelseskart. Øve på å lese og følge instruksjer, bruksanvisninger diagrammer, statistikker. Læreren modellerer og bruker strategier i fagene. Innføre én og én strategi om gangen, feste til årsplanen og arbeide med samme strategi i flere fag samtidig, for å oppnå dypere læring. Jobbe med lesestrategier før, underveis og etter at en tekst er lest. Jobbe med læringsstrategier som f.eks. tankekart, læresamtale, finne nøkkelord, referat, VØL-skjema. Reflektere i fellesskap: Hvilket formål og på hvilken måte kan og bør ulike tekster leses? Øve på å lese ulike type tekster. Bevisstgjøre på strategier eleven kan bruke når forståelsen svikter: Stoppe opp, lese et avsnitt om igjen, slå opp vanskelige ord. Benytte talesyntese.

	Diskutere hvordan man kan bruke tekststrukturelle virkemidler til forståelse, ved å studere ulike tekstoppslag og diskutere hvor informasjonen finnes, f.eks. BISON. Øve på å innhente informasjon ved å bruke ulike kilder og gjennom intervju øve på å stille gode spørsmål. Øve på kildekritikk ved å stille spørsmål til teksten: Hva vil forfatteren ha oss til å forstå? Hvor står denne teksten? Hva slags tekst er det?
Ha interesse for lesing i alle fag. Være kjent med biblioteket. Oppleve glede, nysgjerrighet og interesse for det skrevne ord. Kjenne til mange boktitler og forfattere. Være oppdatert, kommentere og fortelle fra aktuelle nyheter. 	Ha rikelig og lett tilgang på tilpasset og variert lesestoff, som kan brukes til stillelesing. Bruke biblioteket, medelever, boksok.no osv. for å finn egnede lesebøker. Lesesirkler, samtale om lesingen: Hva satt du igjen med etter å ha lest? Hva var spennende? Lærte du noe nytt? Delta i leseaksjoner.

Kunnskapsgrunnlag om lesestrategier:

[https://www.uv.uio.no/ils/personer/vit/lisbbr/2019-brevik-tengberg---ekstrom-\(2019\)-bs-0119.pdf](https://www.uv.uio.no/ils/personer/vit/lisbbr/2019-brevik-tengberg---ekstrom-(2019)-bs-0119.pdf)

SOL-permen
Aski Raski

Skrive

Ferdigheter

Planlegge og bearbeide:

Bruker notater og kilder som grunnlag for skriving og oppgir kildene. Omarbeider tekster etter tilbakemeldinger.

Utforme:

Bygger opp leselige og oversiktlige tekster med rettskriving av ord for hånd og på tastatur og kombinerer ulike uttrykksmidler

Kommunisere:

Uttrykker egne meninger, tar ulike perspektiver og formulerer spørsmål. Forteller, beskriver og systematiser i ulike typer fagtekster.

Reflektere og vurdere:

Reflekterer over personlige og faglige erfaringer i ulike typer tekster.

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kunne alfabetet og kunne organisere etter alfabetisk rekkefølge. Kunne skrive ord med komplisert konsonantforbindelse, sammensatte grafemer og diftonger. Kunne skrive ikke- lydrette ord.	Felles tekstskaping på skjerm. Elevene går på jakt etter ord i den produserte teksten. Hentediktat med læringspartner. Finne stavemåten ved å bruke lydering, rettskrivingsregler, sammenligne med andre lignende ord og å benytte talesyntese. Øve på å skrive beskrivelser ved hjelp av adjektiver og sammenligninger. Oppfordre til kreative vendinger og variasjon i språket.
Kunne skrive setninger med nyanserende adjektiver, variert ordvalg og unngå bevisst stereotypier. Kunne skrive setninger som henger sammen ved hjelp av tekstbindere. Kunne vise automatisering og flyt i skrivingen. Kunne skrive tekster på flere sider. Kunne bruke tegnsetting. Kunne skrive tekster for hånd med lesbar håndskrift.	Studere elevtekster og modelltekster. Diskutere hva man kan skrive i stedet for: så, også. Bygge setninger der tekstbindere er sentralt. Fylle inn tekstbindere i tekst der tekstbindere er fjernet. Øve på tegnsettingsregler og teste ut med høytlesing. Bruke digitale verktøy. Øve jevnlig og systematisk på jevn og lesbar skrift, f.eks ved avskrift og i penskrift-bok.

<i>Kunne skape og bearbeide egne og andres tekster, alene og sammen med andre.</i> Kunne skrive ulike former for tekster som er tilpasset formål og mottaker. Kunne skrive tekster som øver de ulike skrivehandlingene: Å fortelle, beskrive, informere, argumentere og reflektere, jf. skrivehjulet. Kunne skrive ulike tekster i ulike sjangre etter felles refleksjon om kjennetegn, strukturer, arbeidsmåter og gode strategivalg. Kunne skrive sammenhengende tekster med rød tråd. Kunne skrive en sammenhengende tekst med overskrift, innledning, hoveddel og avslutning.	Skape fellestekster i klassen, som kan tas fram og utvikles videre. Samskrive med læringspartner, gi hverandre tilbakemelding skriftlig. Tilpasse språk og form til mottaker. Skrive autentiske tekster, unngå tomgangskrivning. Lese og skrive tekster i ulike sjangre som dekker de ulike skrivehandlingene, f.eks. fortelling, instruksjon, referat, reklameplakat, leserinnlegg, refleksjonsnotat/logg, rapport, faktatekster. Bruke nøkkelord og tankekart til å planlegge en faktatekst. Søke i ulike kilder etter informasjon. Bruke egne formuleringer ved f.eks. å bygge ut nøkkelord. Øve på å beskrive miljø og personer ved f.eks. å «kle på» setninger, finne gode sammenligninger, dramatisere og mime. Lære å uttrykke følelser og stemninger skriftlig ved hjelp av ulike virkemidler. Bruke «Fortellingsfisken» som modell for å bygge opp en fortelling, med innledning, hoveddel og avslutning, samt få fram spenningskurve. Illustrere egne tekster med relevante tegninger eller bilder. Finne passende fonter i overskrifter og evt. mellomoverskrifter.
---	---

5. trinn

Å uttrykke seg muntlig

Ferdigheter

Forstå og vurdere:

Tolker muntlige tekster med konkurrerende informasjon. Skiller mellom informerende og argumenterende tekst.

Utforme:

Bruker verbalspråk, og velger andre ressurser og virkemidler bevisst.

Kommunisere:

Videreutvikler innspill fra andre og fremmer egne meninger aktivt. Støtter seg på andre og utnytter egne erfaringer i faglig arbeid.

Reflektere og vurdere:

Greier ut om faglige emner og prosesser. Argumenterer for egne synspunkter og tar ulike perspektiver. Bruker fagterminologi.

Delferdigheter

Ha et godt utviklet ordforråd som består av:

- Hverdagsspråk.
- Akademiske begreper.
- Fagspesifikke begreper.

Kunne sentrale akademiske ord og faglig terminologi tilknyttet tema man jobber med (begreper).

Kunne uttrykke og grunngi egne standpunkter og vise respekt for andres.

Tiltak og arbeidsmetoder

Sikre språklig bevissthet (se tiltak 1.- 4. trinn)

Jevnlig fokus på lystbetonte språklige aktiviteter (gjørne timeplanfestet)

Jobbe tverrfaglig og i dybden med sentrale begreper på en systematisk måte etter f.eks. [Begrepslæringsmodellen](#) eller [begrepsorientert leseundervisning/BLU](#). Begrepene må alltid knyttes til et tema.

Legge til rette for at elevene bruker egne livserfaringer og bakgrunnskunnskaper i arbeidet med å lære seg nye begreper.

Jobbe tverrfaglig med synonymer, antonymer, homonymer og kategorisering av begreper i alle fag. Eksempler:

- Bruke begrepskart (Kidspiration/ Inspiration).
- Lage ordtre i klasserommet.
- Lage egen/klassens ordbok som kan deles digitalt i Google.
- Begrepsbok i BookCreator.

Gi tilbakemeldinger på andres skrevne tekster (se *skrive*).

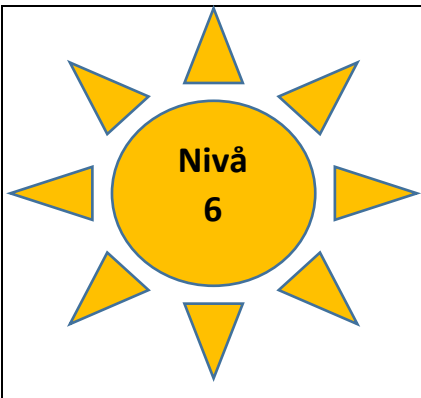
Lese

Ferdigheter

Forberede, utføre og bearbeide:	Finne:	Tolke og sammenholde:	Reflektere og vurdere:
Varierer lese måte etter teksten og formålet med lesingen i fag. Leser og navigerer hensiktsmessig på Internett. Bruker oppklarende strategier. Bruker ulike metoder for å systematisere innholdet.	Finner og kombinerer informasjon fra flere steder i tekster med konkurrerende informasjon. Vurderer om kildene er troverdige.	Forstår informasjon som er implisitt uttrykt i tekster.	Gir begrunnede vurderinger av form og faglig innhold i tekster.

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kunne lese og navigere hensiktsmessig på nett	Søke informasjon på nett i arbeidet med oppgaver. Konkret undervisning i lesestrategier for digitale flater.
Kunne variere lesestrategi etter tekstens egenart og formålet med lesingen. Kunne lese mellom linjene, forstå det som ikke står eksplisitt.	Det utarbeides felles oversikt over ulike lesestrategier som kan benyttes; - Lærer modellerer gode strategier for å forstå teksten (eksplisitt leseforståelsesundervisning/ELU). - Lærer forklarer og jobber systematisk og etter en modell med ukjente ord og begreper (Begrepsorientert leseundervisning, se <i>å uttrykke seg muntlig</i>) - Elevene tildeles «roller» i lesingen (Resiprok undervisning). Lærer stiller spørsmål til teksten og oppsummerer. Tekstsamtaler i grupper om form og innhold, øve seg på å trekke slutninger. Benytt tankekart, memoreringsstrategier, klasseromssamtale/tekstsamtale, lesebestillinger og rollekort. I arbeidet med tekster er det viktig å få fram elevenes: – Bakgrunnskunnskap/erfaringer. – Mentale bilder. – Resonnement.
Kunne forholde seg til at tekster belyser et tema fra flere ståsteder.	Bruk av multiple tekster/ flere stemmer. Hvem uttaler seg og hva mener de? En øvelse i å sortere stemmer i teksten: Man jobber med å identifisere ulike aktører i en tekst og forklarer hvorfor de er nevnt.

Kunne reflektere over ulike teksters budskap og innhold og sammenholder det med innhold fra andre tekster;	Detektiven: en øvelse i å lokalisere ulike former for informasjon: Elevene jobber med to ulike tekster som handler om samme tema og finner overlappende, motstridende og unik informasjon i begge tekstene. Historikeren: en øvelse i å skape sammenheng mellom ulike kilder: Elevene må integrere informasjon fra to tekster.
Kunne forstå tekstens formål og ulike argumenter i en tekst. Kunne lese tekster med kritisk blikk og gjøre seg opp egne meninger.	Tidslinje – en øvelse i å organisere hendelser kronologisk: Kan brukes for å strukturere informasjonen og få oversikt og sammenheng. På jakt etter tekstens agenda – en øvelse i å avsløre tekstens hensikt: Læreren bruker f.eks. reklametekster og elevene jobber i grupper: • Felles refleksjon. • Kritikertorg: En oppgave hvor elevene jobber med skjema hvor de svarer på spørsmål rundt: – Emnet/informasjonen og påstander. – Struktur. – Bruk av bilder. – Formål, åpen og skjult agenda. – Sammensetning og komposisjon. – Årsakssammenhenger. – Hva teksten ikke forteller. – Troverdighet og kilder. - Danner egne meninger.
Kunne ta utgangspunkt i egne interesser, behov, problemstillinger og livserfaringer. Kunne velge ut bøker som er hensiktsmessig i forhold til egen leseferdighet	Legge til rette for å la elevene finne informasjon som er relevant og som fører til glede og mestring. Finne tekster som gir motivasjon til elevene og som er tilpasset deres nivå. Lære søk på Boksøk, nlb.no eller lokalt bibliotek. Ha tilgang på bøker innen de interessene som barn ofte har (f.eks innen idrett, musikk)

	
---	--

Flere av arbeidsmetodene er hentet fra boka “God leseopplæring med nasjonale prøver”, Roe, Ryen og Weyegang 2018. Nettsiden Språkløyper har hentet mye fra denne boken.

Velg tekster som står til fagfornyelsen og de tre tverrfaglige temaene folkehelse og livsmestring, demokrati og medborgerskap og bærekraftig utvikling. Finn tekster som elevene kan kjenne seg igjen i og som de fatter interesse og motivasjon for.

Skrive

Ferdigheter

Planlegge og bearbeide:

Bruker ulike notater og varierte kilder som grunnlag for skriving. Vurderer og reviderer tekster og beskriver kvaliteter ved dem.

Utforme:

Bygger opp tekster etter skrivemåter og uttrykksmidler i faget både for hånd og på tastatur

Kommunisere:

Argumenterer ved å begrunne synspunkter. Bruker fortelling i faglig kommunikasjon, dokumenterer kunnskap og arbeidsprosesser og utformer hypoteser.

Reflektere og vurdere:

Reflekterer over egen læring i arbeidet med faglige tekster.

Delferdigheter

Kunne rettskrivingsregler og bruker de viktigste i egen tekstproduksjon.

Kunne grunnleggende tegnsetting i egen tekstproduksjon.

Kunne skrive og strukturerer egne tekster i innledning, hoveddel og avslutning og vet at innholdet i hoveddel varierer ut fra teksttype.

Kunne benytte ulike typer setninger i egen tekstproduksjon.

Skriver lesbart, sammenhengende og med funksjonell håndskrift.

Bruker tastaturet i tekstproduksjon

Tiltak og arbeidsmetoder

Intensive rettskrivingskurs på høsten der alle regler jobbes med. Så øve jevnlig gjennom året i forbindelse med tekstproduksjon.

Bruke talesyntese for å høre gjennom teksten.

Lære seg huskereglene for å bruke rettskrivingsregler rett.

Øve på alfabetisk rekkefølge, slå opp i digitale ordlister og oppslagsverk.

Konkret opplæring i bruk av punktum, utropstegn, spørsmålstegn og komma gjennom arbeid med eksempeltekster og egne tekster.

Jobbe med syntaks ved f.eks: – Jobbe med setningspuslespill, for å erfare at innholdet endrer seg når en flytter om på ordene. (*Refsahl*).

Skrive fellestekster/samskrive

Planlegge og strukturere tekst ved f.eks. å:

– Bruke tankekart og disposisjon.

– Bruke tidslinje for å hjelpe seg til å strukturere teksten kronologisk.

– Bruke skriverammer for å øve seg på å strukturere innholdet i tekst.

Læreren planlegger skriveoppgaver som øver de ulike skrivehandlingene.

Bruke [sirkelmodellen for undervisning](#): Bygge kunnskap, modellere, konstruere felles tekst og individuelt arbeid.

	For elever som strever med lesing og skriving anbefales det å starte opp med bruk av hjelpemidler som f.eks tekstpilot eller Lingdys/Lingright. Øve på å finne bindeord i tekst og å binde sammen nøkkelsetninger med bindeord. Arbeide systematisk med skriftforming for å vedlikeholde kvalitet og oppøve hurtighet. Jevnlige innleveringer med fokus på sammenhengende skrift. Øve på å ta notater både for hånd og på tastatur mens man ser på film, eller mens læreren foreleser. Intensive skriftformingskurs. Skrivetrening på tastaturet, øve hastighet og presisjon. Fortsette arbeidet med funksjonell håndskrift.
Kunne skille mellom faglitteratur og skjønnlitteratur, og kan benytte ulike sjangre som dekker de ulike skrivehandlingene. Tilpasser egne tekster etter formål og mottaker, gjennom tema-, sjanger-, og ordvalg. Kunne benytte ulike språklige virkemidler. Kunne finne og underbygge argumenter	Varierte skriveoppdrag som fokuserer på å informere, å fortelle, å beskrive, å reflektere og å argumentere. Strukturerer og bygger opp tekster etter mønster fra autentiske modelltekster. Skriver f.eks.: bruksanvisning, oppskrift, brosjyre, bokanmeldelse, faktatekst, fortelling, dagbokinnlegg, leserinnlegg, dikt, e-post, personlig brev. Skrive fagtekster og bevisst benytte presens og ekspertord. Studere skjønnlitterære modelltekster i fellesskap, diskutere hva som gjør dem stemningsfulle og spennende. Skrive egne skjønnlitterære tekster og bruke synonymer, antonymer, nyanserende adjektiver, variert ordvalg og språklige bilder for å skape liv i språket. Skrive autentiske tekster som har reelle mottakere. Øve opp bevissthet om mottaker og formål med teksten. Hvilke konsekvenser får det for valg av sjanger, ordvalg og tema? – Skrive f.eks. en søknad til rektor om penger til innkjøp av nye fotballer. – Leserinnlegg om farlig trafikk utenfor skolen. – Kjøre debatt og jobbe tverrfaglig med temaer som engasjerer, f.eks: For og imot bevaring av ulvebestanden. – Lese tekster som tar utgangspunkt i hver sin side. Identifisere argumenter for og mot. Elevene forbereder debattinnlegg og debatterer. Skriveknep, skrivestafett , øve på ulike setningsstartere.

	Lager sammensatte tekster. Finner illustrasjoner og bilder som passer til innholdet i teksten. Lage forsider til bøker og stille ut. Studere modelltekster: felles tekstsamtale om tekstoppbygging og å finne karakteristika ved de ulike tekstene.
Bidrar til et trygt klima for å vurdere og å bli vurdert. Kunne gi og motta respons med respekt og høflighet. Kunne utarbeide kriterier for vurdering av tekst. Kunne gi konkrete og presise tilbakemeldinger som inneholder forslag til forbedringer ut fra faglige kriterier. (Se også å <i>uttrykke seg muntlig</i>)	Skrivemapper med ulik type egenskrevne tekster. Samtale om å skille person og sak, vurdere arbeid og ikke person, klargjøre hva som menes med konstruktiv kritikk. Dramatisere og øve inn eksempler på tilbakemeldingssituasjoner. Bli enige om kriterier på forhånd, slik at elevene vet hva de skal vurdere og hva de blir vurdert etter. Velge ut noen områder som skal vurderes, ikke hele teksten. Øve inn tilbakemeldingsrutiner som setter fokus på det positive i teksten, samtidig som eleven blir oppmerksom på forbedringspotensialet. Eks: "to stjerner og et ønske", "læringsvenn", "finne vekstpunkt"

Skrivesenteret har utarbeidet et hefte med praktiske aktiviteter i arbeidet med lese- og skrivestrategier:

[http://www.skrivesenteret.no/uploads/files/i skrivende stund tipshefte nygiv.pdf](http://www.skrivesenteret.no/uploads/files/i_skrivende_stund_tipshefte_nygiv.pdf)

6. trinn

Å uttrykke seg muntlig

Ferdigheter

Forstå og vurdere:

Tolker muntlige tekster med konkurrerende informasjon. Skiller mellom informerende og argumenterende tekst.

Utforme:

Bruker verbalspråk, og velger andre ressurser og virkemidler bevisst.

Kommunisere:

Videreutvikler innspill fra andre og fremmer egne meninger aktivt. Støtter seg på andre og utnytter egne erfaringer i faglig arbeid.

Reflektere og vurdere:

Greier ut om faglige emner og prosesser. Argumenterer for egne synspunkter og tar ulike perspektiver. Bruker fagterminologi.

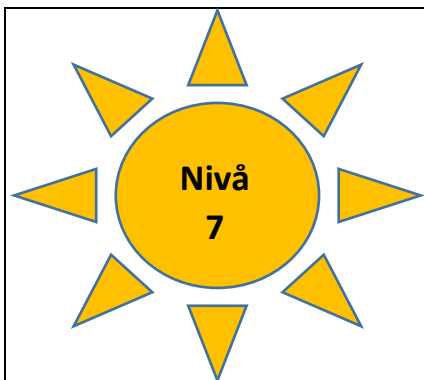
Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Har dypere og mer situasjonsuavhengig forståelse av begreper (forståelse av noe som ikke er nærværende). Har gode og fleksible assosiasjonsnettverk. – Har sikre, stabile og nyanserte begreper som er systematisk organisert. – Over- og underbegreper. – Ser likheter og forskjeller. – Kan kategorisere begreper. Har metaspråklig bevissthet og metakognitive ferdigheter, som bevissthet om egen forståelse og læring.	Repetere grammatikk og språkets mønster knyttet til tekster og temaer. Eks.: Regler for bøying av substantiv, verb og adjektiv gjennom: – Ordjakt – Fylle inn i bøyningsskjema – Bingo – Hentediktat Arbeide med de ulike ordklassene. – Fokus på at språket kan deles inn i innhold, form eller funksjon i setningen (grammatikk). – Gjøre om ordklasser: At ord endrer funksjon og betydning i en setning. Eks.: Gjøre om fra substantiv (argument) til verb (argumentere) og fra adjektiv (kjærlig) til substantiv (kjærlighet). Eks.: Setningspuslespill Refsahl. Arbeide med ords grunnbetydning og medbetydninger (medbetydning betyr her forestillinger og assosiasjoner). Bruk alle sanser ved innlæring av begreper, inkludert den følelsesmessige komponenten i ordene, holdninger knyttet til begrepet m.m

Lese

Ferdigheter

<u>Forberede, utføre og bearbeide:</u>	<u>Finne:</u>	<u>Tolke og sammenholde:</u>	<u>Reflektere og vurdere:</u>
Varierer lese måte etter teksten og formålet med lesingen i fag. Leser og navigerer hensiktsmessig på Internett. Bruker oppklarende strategier. Bruker ulike metoder for å systematisere innholdet.	Finner og kombinerer informasjon fra flere steder i tekster med konkurrerende informasjon. Vurderer om kildene er troverdige.	Forstår informasjon som er implisitt uttrykt i tekster.	Gir begrunnede vurderinger av form og faglig innhold i tekster.

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kunne noe om hvordan ord er bygd opp (bokstaver, fonemer, stavelser, for- og etterstavelser og morfemer) Har automatisert leseprosessen. Har metakognitiv bevissthet, overvåker egen lesing, og kan bruke ulike lesestrategier. Utnytter informasjon fra og bruker tegnsetting riktig, og vurderer hvor det er riktig å sette i pauser. Har metakognitiv bevissthet og overvåker egen lesing Leser bøker på 150-200 sider. Kan finne og leser relevante tekster på internett.	Helhet - del - helhet: Delarbeidet (språklige detaljer). Arbeid med språklige detaljer bør gjennomføres ukentlig i arbeid med tekster. Fortrinnsvis knyttet til arbeid med begreper ut fra et relevant tema. Knytte begrepenes form (grammatikk) til innhold og bruk. Arbeide med ords oppbygging; grunnstamme, morfemer m.m. Dele opp lange og vanskelige ord og sammensatte ord for å hjelpe eleven til rask avkodning. Øve på å lese vanskelige ord på nytt, dele opp i stavelser, undersøke første og siste del av ordet, se på ordets grunnform. Arbeide med setningsoppbygging.
Finner glede i å lese skjønnlitterære bøker/fagbøker/blader Bli kjent med mange forfattere og boktitler	Ha tilgang på bøker, både fysisk og digitalt. Ha "lesekonkurranser" der en f.eks. henger opp "Bokormer" i klasserommet på hvor mange bøker en har lest. Fast lesetid, stillelesing i klassen

	Forfatterbesøk Skrive bokanmeldelser
---	--

Elevene lever i et tekstmangfold, og de skal klare å forholde seg kritisk til ulike typer informasjon og stadig mer komplekse lesesituasjoner. Elevene må derfor få gode strategier for å klare å forholde seg til flere kilder. Evnen til kritisk lesing vil derfor være av stor betydning.

Skrive

Ferdigheter

Planlegge og bearbeide:

Bruker ulike notater og varierte kilder som grunnlag for skriving. Vurderer og reviderer tekster og beskriver kvaliteter ved dem

Utforme:

Bygger opp tekster etter skrivemåter og uttrykksmidler i faget både for hånd og på tastatur

Kommunisere:

Argumenterer ved å begrunne synspunkter. Bruker fortelling i faglig kommunikasjon, dokumenterer kunnskap og arbeidsprosesser og utformer hypoteser.

Reflektere og vurdere:

Reflekterer over egen læring i arbeidet med faglige tekster.

Delferdigheter

Kunne skrive og strukturerer egne tekster i innledning, hoveddel og avslutning og vet at innholdet i hoveddel varierer ut fra teksttype.

Kunne skille mellom faglitteratur og skjønnlitteratur, og kan benytte ulike sjangre som dekker de ulike skrivehandlingene.

Tilpasser egne tekster etter formål og mottaker, gjennom tema-, sjanger-, og ordvalg.

Kunne benytte ulike språklige virkemidler og underbygge argumenter.

Kunne skape sammensatte tekster.

Tiltak og arbeidsmetoder

Skrive tekster i alle fag. Tverrfaglige emner. Varierte skriveoppdrag som fokuserer på å informere, å fortelle, å beskrive, å reflektere og å argumentere.

Skape variasjon og sammenheng ved f.eks. å:

- Bruke setningsstartere.
- Velge ord ut fra hensikt med teksten: skille mellom negativt og positivt ladede ord, subjektiv og objektiv uttrykksmåte.
- Finne og velge ekspertord for å uttrykke seg presist
- Samle ord og uttrykk som kan brukes i egen tekstproduksjon i en egen ordbok eller klassens ordbank.
- La elevene være ordjegere som samler ord til banken

Studere modelltekster: felles tekstsamtale om tekstoppbygging og å finne karakteristika ved de ulike tekstene.

Skrive fellestekster/samskrive. Skrivemapper med ulik type egenskrevne tekster

Skrive autentiske tekster som har reelle mottakere. (eks., se 5. trinn)

Studere modelltekster i fellesskap, diskutere hva som gjør dem stemningsfulle og spennende.

Lage forsider til bøker og stille ut.

	Bruke tid på motivasjonsfasen ved f.eks. å: – Se film, lese tekstutdrag, videre: skrive seg selv inn i fortellingen, skrive ny slutt, skrive inn nye rollefigurer. – Lage eventer fra kjent fortelling/film f.eks. dramatisere valgprosessen i Harry Potter, spille rumpeldunk, lage sopelimer på sløyden. – Arrangere olympiske leker med kostymer og andre effekter, skrive fortelling eller faktatekst i etterkant – tverrfaglighet. – La elevene få fantasere rundt hva som kan ha skjedd etter at lærer har laget et tablå av ulike gjenstander som er spredd utover. – Bruke skrivestartere. – Bruke eksempeltekster og skriverammer. – Bruke et stort utvalg av autentiske tekster. Kilder kan være nasjonale prøver, lærebøker i alle fag, aviser, fagartikler, blogginnlegg, reklame som inspirasjon. Kunne lage sammensatte tekster. – Bruker egenskapene (modalitetene) overskrifter, mellomoverskrifter, ingress, faktabokser, tabeller, snakkebobler, lister, bilder, bildetekster og illustrasjoner for å få frem budskapet i teksten. – Lager film.
Skriver lesbart, sammenhengende og med funksjonell håndskrift. Bruker tastaturet i tekstproduksjon	Arbeide systematisk med skriftforming for å vedlikeholde kvalitet og oppøve hurtighet. Eks: – Jevnlige innleveringer med fokus på lesbar, funksjonell håndskrift. Øve på å ta notater både for hånd og på tastatur mens man ser på film, eller mens læreren foreleser. Intensive skriftformingskurs. Skrivetrening på tastaturet (f.eks Tastaturturbo fra Statped) – øve hastighet og presisjon. Skrivesenteret, lesbar og funksjonell håndskrift.
Bidrar til et trygt klima for å vurdere og å bli vurdert. Kunne gi og motta respons med respekt og høflighet. Kunne utarbeide kriterier for vurdering av tekst.	Samtale om å skille person og sak, vurdere arbeid og ikke person, klargjøre hva som menes med konstruktiv kritikk. Dramatisere og øve inn eksempler på tilbakemeldingssituasjoner. Bli enige om kriterier på forhånd, slik at elevene vet hva de skal vurdere og hva de blir vurdert etter.

Kunne gi konkrete og presise tilbakemeldinger som inneholder forslag til forbedringer ut fra faglige kriterier. (Se også å uttrykke seg muntlig)	Velge ut noen områder som skal vurderes, ikke hele teksten. Øve inn tilbakemeldingsrutiner som setter fokus på det positive i teksten, samtidig som eleven blir oppmerksom på forbedringspotensialet. Eks: “to stjerner og et ønske”, “læringsvenn”, “finne vekstpunkt”
---	---

7. trinn

Å uttrykke seg muntlig

Ferdigheter

Forstå og vurdere:

Tolker komplekse tekster og reflekterer over formål og innhold.

Utforme:

Tilpasser verbalspråk, andre ressurser og virkemidler til formål, situasjon og tilhørere

Kommunisere:

Driver samtalen framover gjennom relevante innspill. Utveksler erfaringer og kunnskap og skaper mening i faglige fellesskap.

Reflektere og vurdere:

Reflekterer over faglige emner og prosesser. Bruker nyansert fagterminologi i lengre utgreiinger. Bygger opp sakligargumentasjon.

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kunne gjenkjenne og forstå mønstre i språk og har god grammatisk forståelse.	Bruke begreper funksjonelt gjennom undring, dialog og refleksjon gjennom eksempelvis: – Debatt. – Læringspartner – Gjenfortelling – Klassesamtale – Faglige samtaler mellom lærer og elev – Læresamtale mellom elever – Gruppearbeid – Muntlige innleveringer på iPad – Klasseromsdialogen i Språkløyper.
Eleven forstår og bruker systemet av språklyder, ordlagings- og bøyningssystemet vårt.	
Bruker de ulike ordklassene på en hensiktsmessig måte.	
Har syntaktisk kunnskap om språket, og vet at ulike ord har ulike funksjoner i setningen.	
Er trygg på sin språklige identitet.	Multimodale fremføringer i tverrfaglige prosjekter.
	Jobbe med hvordan man vurderer andres fremstillinger ut fra faglige kriterier.
	Øve på å lytte til og videreutvikle innspill fra andre og skille mellom meninger og fakta. Jobbe med balansen mellom etablert kunnskap og muligheten for nytenkning.
	Arbeid med kildekritikk og kildens pålitelighet gjennom refleksjon, caser, rollespill m.m.
	Arbeide med muntlige fortellinger og fremstillinger med fokus på: – Variert ordforråd og setningsoppbygging.

	– Blikkontakt. – Kroppsspråk. – Stemmeleie. – Tonefall, intonasjon. – Dramaturgi. Nettressurs for arbeid med språk og vokabular: Språkløyper
Kunne presentere fagstoff muntlig, med og uten digitale verktøy. Tverrfaglige prosjekter.	Lage filmer, tegneserier, klassens nyhetssending, bøker, PowerPoint, Podcast, foredrag med mer. Bruke "green Screen", QR-koding Øve på å presentere med og uten digitale hjelpemidler, f.eks.: – Lage trailer med Imovie. – Planlegge filmprosjekt, ha tankekart, manus og storyboard.

Aktuelle app'er og nettressurser for varierte presentasjonsformer:

Book Creator

iMovie

Explain everything

AVR Pro

Google Hangouts

Lese

Ferdigheter

Forberede, utføre og bearbeide:

Braker faglige og andre forkunnskaper aktivt. Er bevisst og kritisk ved lesing på papir og Internett. Bearbeider teksten på selvstendig måte.

Finne:

Finner implisitt informasjon i komplekse tekster. Braker kilder på en kritisk og etterprøvbar måte.

Tolke og sammenholde:

Forstår tvetydigheter. Oppfatter motstridende informasjon og informasjon som står i motsetning til det forventede.

Reflektere og vurdere:

Analysrer og vurderer form og innhold på en kritisk måte. Sammenligner og systematiserer informasjon i ulike faglige tekster.

Delferdigheter

Kunne kode tekster i sin helhet, og har kunnskap om hvordan tekster er bygd opp.

- I form av både tekst og visuelle virkemidler.
- Avkoder paratekster (overskrifter, ingresser, noter m.m.)
- Avkoder multimodale tekster.

Kunne skille mellom ulike sjangre.

Tiltak og arbeidsmetoder

Ha tilgjengelig et variert og oppdatert utvalg av bøker (også lydbøker). Sette av tid til individuell lesing hver dag med aldersadekvate tekster. Ha klassebibliotek med bøker elevene tar med hjemmefra.

Bruke strategier for skjermlesing.

Veiledet lesing.

Repetert lesing, veksellesing og korlesing

– Korlese med f.eks. fokus på setningsmelodi og pauser. Reflektere om teksten i etterkant og trekke frem vanskelige ord og begreper.

– Veksellese, f.eks. lese med læringspartner og overta etter hverandre.

– Samlesing med iPad Høytlesing og stillelesing, hvor man fokuserer på å overvåke egen lesing og trener på god leseflyt (med prosodi, tegnsetting og stemmebruk). Bruke læringspartner eller lydopptak.

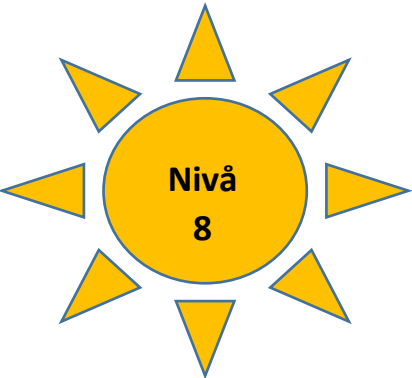
Modellere ved at lærer leser høyt fra ulike teksttyper og på ulike måter. Reflektere rundt lesingen i etterkant.

Feedback fra lærer eller læringspartner. Overvåke og evaluere egen lesing. Gjøre lydopptak og lytte reflekterende på egen innlesing.

Lese med læringspartner.

Lese kreativt (sint, glad, nysgjerrig mm.)

Øve på å fremføre en tekst. Øve på leseflyt som en autentisk repetisjon av teksten, der kommunikasjonsaspektet til lesing er i fokus, mer enn å lese raskt.

	Gi leselekser med lesebestilling. Innarbeide gode vaner for å vurdere og korrigere egen ortografi, tegnsetting og ordbruk gjennom f.eks.: – Lage egen ordbok og egne ordkort i forbindelse med bevisstgjøring av ords opprinnelse, betydningen av ord og grammatikk. Ha rask tilgang på digitale ordbøker og få til en regelmessig bruk Lexin ordbok. – Bruke talesyntese og stavekontroll i digitale tekster. – Ukas ord, begrepskart, ordjakt og øveord. – Sortere ord etter skrivemåte. – Manipulere setninger og tekster. Arbeide med å kode ikke bare tekst, men også andre virkemidler, f.eks. undertekster og tabeller. Øve på å forklare med verbalspråket hva de visuelle virkemidlene betyr. Hente inspirasjon fra og bruke intensive lesekurs etter metodikk: Helhet – del –helhet: “Gode lesekurs”.
Kunne hente ut informasjon fra komplekse tekster. Kunne lese kritisk.	Følge med på nyheter/aviser/nettavis, holde seg oppdatert på hva som skjer i samfunnet og ellers i verden. Bruke nettavis og nyhetsider beregnet for barn (NRK super (https://nrksuper.no/serie/supernytt), TV2 (https://www.elevkanalen.no), Aftenposten (https://juniorskole.no/) m.fl.
Være undrende, interessert, reflekterende og kreativ i møte med ulike tekster og tekstsjangere 	Hjelpe til med å få elevene interessert i bøker/lesing ved å la de lese selv, lese for de eller la dem lytte til lydbøker/podcaster

Skrive

Ferdigheter

Planlegge og bearbeide:

Velger varierte strategier som grunnlag for skriving, og integrerer, refererer og siterer relevante kilder. Reviderer tekster og vurderer kvaliteter ved dem.

Utforme:

Bygger opp komplekse fagtekster med terminologi og uttrykksmidler tilpasset fag og formål.

Kommunisere:

Tar stilling til og argumenterer for og imot ulike synspunkter. Utforsker faglige emner. Bruker varierte fortellingsstrukturer i faglig kommunikasjon.

Reflektere og vurdere:

Reflekterer og vurderer egen læring i arbeidet med faglige tekster.

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kunne skrive og strukturerer egne tekster i innledning, hoveddel og avslutning og vet at innholdet i hoveddel varierer ut fra teksttype. Kunne skille mellom faglitteratur og skjønnlitteratur, og kan benytte ulike sjangre som dekker de ulike skrivehandlingene. Tilpasser egne tekster etter formål og mottaker, gjennom tema-, sjanger-, og ordvalg. Kunne benytte ulike språklige virkemidler. Kunne finne og underbygge argumenter.	Studere modelltekster i fellesskap, diskutere hva som gjør dem stemningsfulle og spennende. <u>Skriveknep</u>, øve på ulike <u>setningsstartere</u>, arbeide med <u>skriveverkstedet</u> Arbeide med digitale plattformer til læreverket Planlegge og strukturere tekst ved f.eks. å: – Bruke tankekart og disposisjon. – Bruke tidslinje for å hjelpe seg til å strukturere teksten kronologisk. – Bruke skriverammer for å øve seg på å strukturere innholdet i tekst. Skape variasjon og sammenheng ved f.eks. å: – Bruke setningsstartere. – Velge ord ut fra hensikt med teksten: skille mellom negativt og positivt ladede ord, subjektiv og objektiv uttrykksmåte. – Finne og velge ekspertord for å uttrykke seg presist. – Samle ord og uttrykk som kan brukes i egen tekstproduksjon i en egen ordbok eller klassens ordbank. – La elevene være ordjegere som samler ord til banken Skrive autentiske tekster som har reelle mottakere. Øve opp bevissthet om mottaker og formål med teksten. Hvilke konsekvenser får det for valg av sjanger, ordvalg og tema? – Skrive f.eks. en søknad til rektor om penger til innkjøp av nye fotballer. – Leserinnlegg om farlig trafikk utenfor skolen. – Kjøre debatt og jobbe tverrfaglig med temaer som engasjerer, f.eks: For og imot

	bevaring av ulvebestanden. – Lese tekster som tar utgangspunkt i hver sin side. Identifisere argumenter for og mot. Elevene forbereder debattinnlegg og debatterer F.eks.: leserinnlegg, appell, tale, rapport, referat, søknad og dialog Studere modelltekster i fellesskap, diskutere hva som gjør dem stemningsfulle og spennende. <u>Skriveknep</u>, øve på ulike <u>setningsstartere</u>, arbeide med <u>skriveverkstedet</u> Bruke andre presentasjonsformer som f. eks: Imovie, Google presentasjoner, BookCreator – Lager presentasjoner og tekstoppslag med passende grafiske elementer, illustrasjoner, lydfiler, lenker og video Bruke tid på motivasjonsfasen ved f.eks. å: – Se film, lese tekstutdrag, videre: skrive seg selv inn i fortellingen, skrive ny slutt, skrive inn nye rollefigurer. – Lage eventer fra kjent fortelling/film f.eks. dramatisere valgprosessen i Harry Potter, spille rumpeldunk, lage sopelimer på sløyden. – Arrangere olympiske leker med kostymer og andre effekter, skrive fortelling eller faktatekst i etterkant – tverrfaglighet. – La elevene få fantasere rundt hva som kan ha skjedd etter at lærer har laget et tablå av ulike gjenstander som er spredd utover. – Bruke skrivestartere. – Bruke eksempeltekster og skriverammer. – Bruke et stort utvalg av autentiske tekster. Kilder kan være nasjonale prøver, lærebøker i alle fag, aviser, fagartikler, blogginnlegg, reklame som inspirasjon.
Skriver lesbart, sammenhengende og med funksjonell håndskrift. Bruker tastaturet i tekstproduksjon	Arbeide systematisk med skriftforming for å vedlikeholde kvalitet og oppøve hurtighet. Eks: – Jevnlige innleveringer med fokus på sammenhengende skrift. Øve på å ta notater både for hånd og på tastatur mens man ser på film, eller mens læreren foreleser. Intensive skriftformingskurs. Skrivetrening på tastaturet (f.eks Tastaturbo fra Statped)

	– øve hastighet og presisjon (Skrivesenteret, funksjonell håndskrift).
Bidrar til et trygt klima for å vurdere og å bli vurdert. Kunne gi og motta respons med respekt og høflighet. Kunne utarbeide kriterier for vurdering av tekst. Kunne gi konkrete og presise tilbakemeldinger som inneholder forslag til forbedringer ut fra faglige kriterier. (Se også å uttrykke seg muntlig)	Samtale om å skille person og sak, vurdere arbeid og ikke person, klargjøre hva som menes med konstruktiv kritikk. Dramatisere og øve inn eksempler på tilbakemeldingssituasjoner. Bli enige om kriterier på forhånd, slik at elevene vet hva de skal vurdere og hva de blir vurdert etter. Velge ut noen områder som skal vurderes, ikke hele teksten. Øve inn tilbakemeldingsrutiner som setter fokus på det positive i teksten, samtidig som eleven blir oppmerksom på forbedringspotensialet. Eks: “to stjerner og et ønske”, “læringsvenn”, “finne vekstpunkt

8. trinn

Å uttrykke seg muntlig

Ferdigheter

<u>Forstå og vurdere:</u>	<u>Utforme:</u>	<u>Kommunisere:</u>	<u>Reflektere og vurdere:</u>
Tolker komplekse tekster og reflekterer over formål og innhold.	Tilpasser verbalspråk, andre ressurser og virkemidler til formål, situasjon og tilhørere	Driver samtalen framover gjennom relevante innspill. Utveksler erfaringer og kunnskap og skaper mening i faglige fellesskap.	Reflekterer over faglige emner og prosesser. Bruker nyansert fagterminologi i lengre utgreiinger. Bygger opp saklig argumentasjon.

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kunne hente ut meningsinnhold fra ulike typer tekster og formulere sine observasjoner muntlig.	Etablere samtalerutiner om fagtekster: Gjøres sammen med BISON og bruk av VØL/VØSL og to-kolonne (se "lese") Strukturerte samtaler om tekst, styrt av lærer. Alle elever utfordres til å dele egne refleksjoner i par, eller benytt IGP.
Kunne lytte til tekst og hente ut informasjon.	Benytt gjerne VØL-skjema, tankekart, to-kolonnenotat, styrkenotat. Lærer leser høyt, eller det benyttes lyd støtte, elevene fokuserer på å lytte og forstå. Felles refleksjon over tekstens tema og budskap i etterkant, sammenligne med egen tid/situasjon.
Kunne dele egne leseerfaringer med andre.	Etablere samtalerutiner om skjønnlitterær tekst: - ta tak i hverdagssituasjoner og knytt dem til egne eller felles leseopplevelser - lærer modellerer ved å snakke om egne leseopplevelser
Kunne holde muntlige framføringer - Ulik varighet - Ulik forberedelsestid - Ulik bruk av virkemidler/presentasjonsverktøy - Individuelt/par/gruppe	Lærer og elever utarbeider vurderingskriterier sammen i forkant. Elevene egenvurderer og kameratvurderer under gjennomføring og i etterkant. Responskort kan benyttes. Elevene får erfaring med å presentere et tema for yngre elever, og for foreldre/andre voksne, for eksempel gjennom besøk i andre klasser, utviklingssamtaler, temakvelder.
Kunne samtale om egen og andres tekst. Formidle kunnskap om innhold og form.	Benyttes sammen med prosessorientert skriving – se "skrive". Faglig diskusjon om egen og andres tekst i par/liten gruppe. Forteller om hva som oppleves utfordrende i eget tekstarbeid, og hva som har lyktes. Gir forslag og konstruktive tilbakemeldinger til medelev(er) ut i fra egen kunnskap og vurderingskriteriene.

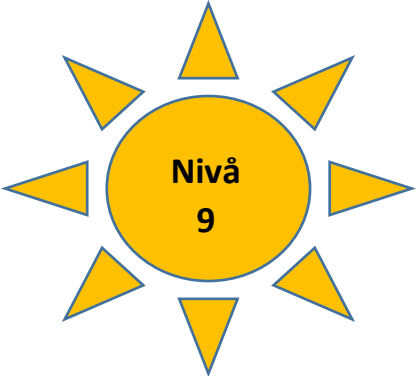
Utvider kontinuerlig sitt ordforråd	Dagens ord/ukas ord Lærer presenterer et sentralt fagbegrep i sentrum av et tankekart. Ut fra én arm skal det gis forklaring av ordet, fra en annen synonymer og fra en tredje antonymer. På en siste arm brukes ordet i eksempelsetninger. Kan også gis som fast hjemmearbeid.
--	--

Lese

Ferdigheter

<u>Forberede, utføre og bearbeide:</u>	<u>Finne:</u>	<u>Tolke og sammenholde:</u>	<u>Reflektere og vurdere:</u>
Braker faglige og andre forkunnskaper aktivt. Er bevisst og kritisk ved lesing på papir og Internett. Bearbeider teksten på selvstendig måte.	Finner implisitt informasjon i komplekse tekster. Braker kilder på en kritisk og etterprøvbar måte.	Forstår tvetydigheter. Oppfatter motstridende informasjon og informasjon som står i motsetning til det forventede.	Analyserer og vurderer form og innhold på en kritisk måte. Sammenligner og systematiserer informasjon i ulike faglige tekster.

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kunne hente fram forkunnskaper og skape nye sammenhenger.	Brake førlesingsstrategier (eks. BISON, VØL/VØSL) før lesing av fagtekst. Se “å uttrykke seg muntlig” for videre muntlig arbeid med teksten.
Kunne innta ulike perspektiver i bearbeidelse av tekst.	Bruk av rollekort ved lesing, det leses individuelt eller i plenum. Refleksjon og notater ut ifra egen rolle før samarbeid i grupper der alle har hver sin rolle.
Kunne stille spørsmål ved teksten	Hjelpespørsmål benyttes for opptrening av kritiske leseferdigheter. Lærerstyrt prosess: - Hva vil denne teksten meg, hva er hovedbudskapet i teksten? - Hvem er avsender av teksten? - Hvordan formidles budskapet (virkemidler)? Hvis den utgir seg for å formidle fakta; kan faktaene som presenteres, ettergås? Er det vist til kilder? Benyttes det premisser?
Ha bevissthet om digitale lesestrategier og kunne velge strategi ut ifra oppgave og tekstens egenart. Ha bevissthet om at digitale tekster er mye mer enn selve teksten, og at dette kan påvirke leseren.	Sentrallesning: Oppmerksomhet mot midten av skjermen Periferilesning: Oppmerksomhet mot skjermens periferi Lineær lesning: Skjermen leses fra øverste venstre hjørne mot nederste hjørne
Kunne hente ut informasjon fra komplekse tekster.	Benytte førlesingsstrategier (eks. BISON, VØL/VØSL) understreking av vanskelige ord, styrkenotat. Se “å uttrykke seg muntlig- forstå og vurdere” for videre muntlig arbeid med teksten. Kan også knyttes sammen med “å uttrykke seg muntlig- reflektere og vurdere”: dagens/ukas ord. Opptrening i å lese tabeller og grafiske framstillinger gjennom lærers modellering, trening i par/gruppe og deretter individuelt. (Hvilken informasjon i teksten framstilles grafisk, og hvordan lese ut ytterligere informasjon fra grafisk framstilling?)
Kunne oppgi kilder i egen kildehenvisning.	Vise til eksempler på kildehenvisning i annen tekst, eks. artikler og lærebøker. Egen økt om kildehenvisninger på tvers av fag tidlig i skoleåret, lære referansestil APA (se

	Kildekompasset). Utarbeide kildehenvisninger til skriftlige arbeider og muntlige presentasjoner i alle fag.
Kunne strukturere informasjon fra ulike kilder og sammenligne dem. 	Hente ut informasjon fra hver av tekstene i to-kolonnenotat eller tankekart etter behov. Markere sammenfallende informasjon og motstridende informasjon gjennom bruk av rammenotat.

Skrive

Ferdigheter

<u>Planlegge og bearbeide:</u>	<u>Utforme:</u>	<u>Kommunisere:</u>	<u>Reflektere og vurdere:</u>
Velger varierte strategier som grunnlag for skriving, og integrerer, refererer og siterer relevante kilder. Reviderer tekster og vurderer kvaliteter ved dem.	Bygger opp komplekse fagtekster med terminologi og uttrykksmidler tilpasset fag og formål.	Tar stilling til og argumenterer for og imot ulike synspunkter. Utforsker faglige emner. Bruker varierte fortellingsstrukturer i faglig kommunikasjon.	Reflekterer og vurderer egen læring i arbeidet med faglige tekster.

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kunne strategier til bruk i førskrivingsfasen.	Understreke sentrale ord i oppgaveteksten i fellesskap og diskutere hva de betyr, hva som "bestilles" av forfatteren. Lærer gir skriverammer , eventuelt utarbeides disse sammen (skjema, startsetninger, ordsamlinger). Bruk av skriverammer <i>kan</i> være frivillig avhengig av ferdighetsnivå, men er avgjørende støtte for en stor gruppe elever. Ulike dataspill kan benyttes som skrivestartere. Strukturere tekstens ulike deler, skape en disposisjon i teksten i tråd med sjanger-/oppgavekrav. Viktig å avkode skrivebestillingen sammen, sikre forståelse.
Kunne strategier til bruk i skrivefasen og revisjonsfasen. Se på egen og andres tekster med kritisk blikk, og peke på både styrker og forbedringsområder.	Lesing av modelltekster, hente ut ekspertord og utarbeide kategoriseringsskjema - særlig aktuelt i fagtekst. Lærer modellere skrivefasen. Proessorientert skriving : Systematisk arbeid med utvikling av egen tekst. Faste stopp-punkter med respons fra lærer og/eller medelev(er). I slutføringsfase: gå gjennom teksten strukturert med blikk for rettskriving og formuleringer. Utsjekk på at alle oppgavens krav er oppfylt.
Kunne skrive en kort, argumenterende tekst.	Bli trygg på oppbygningen av argumenterende tekst gjennom arbeid med slike tekster i flere fag. Benytte spoletekst for å strukturere tekste. Analysere argumenterende tekst i plenum, bli kjent med ulike argumenter (ekspert, fakta, flertall, fornuft) og benytte dem i egen tekst.
Kjenne og kunne bruke ulike fortellingsstrukturer.	Bruk av eksempeltekster og bestilling på bruk av ulike fortellingsstrukturer i ulike fag (refererende/kronologisk og egentlig fortellingsstruktur).

9. trinn

Å uttrykke seg muntlig

Ferdigheter

Forstå og vurdere:

Vurderer komplekse tekster kritisk og tar stilling til innhold og formål.

Utforme:

Bruker verbalspråk, andre ressurser og virkemidler selvstendig og kritisk.

Kommunisere:

Gir respons og samtaler fleksibelt og effektivt i ulike faglige roller og situasjoner. Vurderer egen forståelse og velger relevante strategier.

Reflektere og vurdere:

Drøfter komplekse faglige emner og prosesser med presis fagterminologi. Bygger opp en helhetlig argumentasjon.

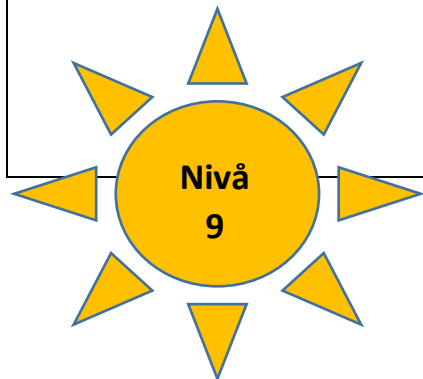
Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kunne stille kritiske spørsmål til komplekse tekster	Legge til rette for samtaler hvor elevene får mulighet til å utforske tekstene og tolke og reflektere omkring innholdet i dem. IGP-modellen eller kafévandring kan benyttes.
Kunne ta stilling til andres påstander/synspunkter og uttrykke sine egne synspunkter i en sak. Forstå betydningen av non-verbal kommunikasjon. Forstå hvordan kommunikasjon kan virke diskriminerende og trakasserende.	Lærer fremmer en påstand. Fire-hjørners-øvelse hvor elevene fysisk plasserer seg i rommet ut ifra hvilket standpunkt de inntar. Lærer leder ordet i en meningsutveksling. Det er lov å bytte hjørne underveis. Lærer modellerer variasjon i ordvalg, stemmebruk og intonasjon. Taler/debatter o.l. kan også benyttes for å vise dette. Samtale om og identifisere hvordan man kan uttrykke seg på ulike måter, og hvordan dette påvirker tilhører og budskap. Drøfte hvordan språkbruk/ordvalg og non-verbal kommunikasjon kan krenke.
Kunne hente ut meningsinnhold fra ulike typer tekster og formulere sine observasjoner muntlig	Identifisere og samtale om hvordan ulike tekster benytter skrivemåtene; fortelle, beskrive, informere, argumentere, reflektere. Videreføre BISON, VØL/VØSL, to-kolonnenotat, styrkenotat ++
Kunne benytte fagterminologi	Lærer modellerer gjennom bruk av sentral fagterminologi. Sentrale fagbegreper bør utheves på mållark for perioden. Gruppearbeid: hver gruppe tildeles ett eller flere fagbegreper de skal forklare. Deles i plenum. Spill i grupper: alle trekker ord/begrep og forklarer. Det er lov å si pass. Gjentatt mange nok ganger, er dette fin repetisjon. Kan henge opp begrepene på en vegg, en leser opp forklaringen og man har fluesmekkerlek .

Lese

Ferdigheter

<u>Forberede, utføre og bearbeide:</u> Velger relevante strategier tilpasset teksten og formålet med lesingen. Er bevisst på egen lesing og reflekterer over anvendte strategier.	<u>Finne:</u> Finner detaljert og implisitt informasjon i tekster med ukjent form eller innhold.	<u>Tolke og sammenholde:</u> Viser helhetlig og detaljert forståelse av komplekse tekster. Kan systematisere og trekke slutninger på bakgrunn av implisitt informasjon.	<u>Reflektere og vurdere:</u> Vurderer komplekse tekster om ukjente emner på en kritisk måte. Trekker inn faglige og samfunnsmessige perspektiver.
---	---	--	---

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kjenne til hvilke lesestrategier som passer til hvilke tekster/formål. Kunne reflektere over eget valg av strategi.	Lærer gir klare lesebestillinger (formål) og forslag til aktuelle lesestrategier før lesing. Etter lesing gjør hver elev seg refleksjoner omkring valg av strategi opp mot formål. Refleksjonene skriftliggjøres og benyttes før nytt leseoppdrag: hva erfarte jeg sist? Hva betyr det for valg av strategi i dag? Hvilke strategier fungerer best for meg i møtet med de ulike sjangrene? Lærer utfordrer elever til å benytte varierte strategier gjennom ulike formål med lesingen.
Kunne lese ukjent tekst med kritisk blikk.	Hjelpespørsmål benyttes aktivt og selvstendig: - Hva vil denne teksten meg, hva er hovedbudskapet i teksten? - Hvem er avsender av teksten? - Hvordan formidles budskapet (virkemidler)? Hvis den utgir seg for å formidle fakta; kan faktaene som presenteres, ettergås? Viser det til kilder? Benyttes det premisser?
Kunne sammenstille opplysninger og "lese mellom linjene" for å hente ut informasjon fra tekst.	Lærer modellerer gjentatt lesing av tekst for å avdekke tekstens ulike lag. Bruk av f.eks. BISON og tokolonne-notat vil kunne hjelpe til med å forstå form og innhold. Lærer kommer med fakta/påstand som ikke er eksplisitt uttrykt i teksten, og gir elevene i leseoppdrag å finne bevis for at påstanden er sann. Regelmessig litteraturformidling. Lese, lytte til og samtale om implisitt informasjon i fortellinger.

Skrive

Ferdigheter

Planlegge og bearbeide:

Velger relevante skrivestrategier og bruker kilder på en kritisk og etterprøvbar måte. Foretar kritisk revisjon av egne tekster.

Utforme:

Bruker og utnytter spesialisert fagterminologi og ulike uttryksmidler tilpasset fag og formål.

Kommunisere:

Bygger opp en helhetlig argumentasjon, utforsker kritisk og problematiserer faglige emner.

Reflektere og vurdere:

Reflekterer kritisk over og vurderer egen læring i arbeidet med faglige tekster.

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kunne benytte ulike skrivestrategier avhengig av formål.	Utarbeide skriverammer og/eller skjelett til teksten i fellesskap/gruppe. Lærer styrer tid til de ulike delene av skriveprosessen (førskrivning, skrive, lese/revidere). Det er vesentlig at prosessen fortsatt må være veiledet. Ulike skriveoppdrag, hvor ulike tekster skrives om ett tema, eller det utarbeides flere versjoner av én del av teksten. Sammenlign sjangertrekk og kvalitet ved tekstene. Skriving benyttes i kunnskapstilegnelse, og på fagenes premisser. Ikke for mange for omfattende skriveoppdrag. Benytt sjekkliste for gode skriveoppgaver, eventuelt sjekkliste for språk.
Kunne benytte kildehenvisninger korrekt.	Benytte APA-standard selvstendig.
Kunne utnytte ulike uttryksmidler.	Spesifikk trening i språklige virkemidler, særlig knyttet til norsk og engelsk. I alle fag: få erfaring med å benytte grafiske framstillinger og illustrasjoner knyttet til tekstens innhold.
Kunne argumentere og drøfte.	Knytt gjerne til fire-hjørnersøvelse (se "å uttrykke seg muntlig"). Argumenter (ekspert, fakta, flertall, fornuft) repeteres, begrepene etos, patos og logos knyttes til disse. Felles skriving av en tekst, i plenum eller mindre grupper. Alle elever skrive argumenterende tekst om samme tema: ulike argumenter hentes fram i plenum som skrivestøtte.

	Eksempeltekster benyttes for å vise drøfting av faglige emner. Elevene får oppgaver som fordrer drøfting i flere fag, i plenum hentes det fram argumenter for ulike syn som skrivestøtte.
Kunne se på eget arbeid med kritisk blikk og reflektere over egen læring.	Prosesorientert skriving i flere fag. Refleksjon over egen læring gjennom bruk av logg i perioder eller knyttet til større arbeider. Bruk av prosessnotater i matematikk.

10. trinn

Å uttrykke seg muntlig

Ferdigheter

Forstå og vurdere:

Vurderer komplekse tekster kritisk og tar stilling til innhold og formål.

Utforme:

Bruker verbalspråk, andre ressursen og virkemidler selvstendig og kritisk.

Kommunisere:

Gir respons og samtaler fleksibelt og effektivt i ulike faglige roller og situasjoner. Vurderer egen forståelse og velger relevante strategier.

Reflektere og vurdere:

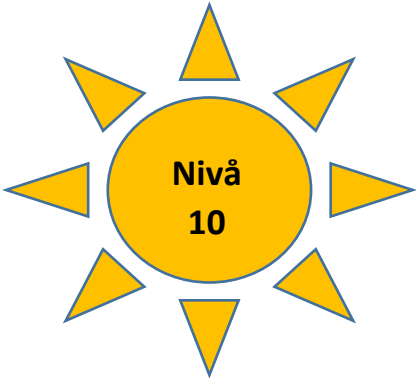
Drøfter komplekse faglige emner og prosesser med presis fagterminologi. Bygger opp en helhetlig argumentasjon.

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kunne stille kritiske spørsmål til komplekse tekster	Hjelpespørsmål benyttes selvstendig i kritisk vurdering av tekster, IGP-modellen bør benyttes inntil elevene klarer dette alene: - Hva vil denne teksten meg, hva er hovedbudskapet i teksten? - Hvem er avsender av teksten? - Hvordan formidles budskapet (virkemidler)? Hvis den utgir seg for å formidle fakta; kan faktaene som presenteres, ettergås? Benyttes det premisser?
Kunne ta stilling til andres påstander/synspunkter og uttrykke sine egne synspunkter i en sak. Kjenne og kunne anvende retorikkens fem arbeidsfaser, talens fire deler og retorikkens «bevismidler»	Utarbeide muntlige presentasjoner/innlegg gjennom systematisk arbeid med retorikkens fem faser og talens fire deler. Benytteulike argumenter/etos, logos og patos i eget framlegg.
Kunne hente ut meningsinnhold fra ulike typer tekster og formulere sine observasjoner muntlig. Kunne benytte fagterminologi.	Videreføre BISON, VØL, to-kolonnenotat, styrkenotat ++ Elev velger selv strategi.

Lese

Ferdigheter

<u>Forberede, utføre og bearbeide:</u> Velger relevante strategier tilpasset teksten og formålet med lesingen. Er bevisst på egen lesing og reflekterer over anvendte strategier.	<u>Finne:</u> Finner detaljert og implisitt informasjon i tekster med ukjent form eller innhold.	<u>Tolke og sammenholde:</u> Viser helhetlig og detaljert forståelse av komplekse tekster. Kan systematisere og trekke slutninger på bakgrunn av implisitt informasjon.	<u>Reflektere og vurdere:</u> Vurderer komplekse tekster om ukjente emner på en kritisk måte. Trekker inn faglige og samfunnsmessige perspektiver.
--	---	--	---

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kjenne til hvilke lesestrategier som passer til hvilke tekster/formål. Kunne reflektere over eget valg av strategi.	Elevene leser tekster med ulike formål for lesingen i flere fag. Tekstene må være varierte i omfang og vanskegrad, og det må differensieres mellom elevene. Lærer bidrar til fortsatt bevisstgjøring rundt valg av lesestrategi; spør av og til om hvilken strategi eleven velger, og hvorfor.
Kunne lese ukjent tekst med kritisk blikk.	Hjelpespørsmål benyttes aktivt og selvstendig (se lese, 9. trinn). Eleven får i oppgave å vurdere tekstens innhold opp mot innhold i andre kilder og egen forkunnskap.
Kunne sammenstille opplysninger og "lese mellom linjene" for å hente ut informasjon fra tekst 	Systematiserer på selvstendig basis opplysninger fra ulike tekster og benytter dem i egen skriftlig eller muntlig presentasjon om faglig emne. Sammenholder med egen faglig forkunnskap i konkrete sammenligninger/drøftinger.

Skrive

Ferdigheter

<u>Planlegge og bearbeide:</u>	<u>Utforme:</u>	<u>Kommunisere:</u>	<u>Reflektere og vurdere:</u>
Velger relevante skrivestrategier og bruker kilder på en kritisk og etterprøvbar måte. Foretar kritisk revisjon av egne tekster.	Bruker og utnytter spesialisert fagterminologi og ulikeuttryksmidler tilpasset fag og formål.	Bygger opp en helhetlig argumentasjon, utforsker kritisk og problematiserer faglige emner.	Reflekterer kritisk over og vurderer egen læring i arbeidet med faglige tekster.

Delferdigheter	Tiltak og arbeidsmetoder
Kunne benytte ulike skrivestrategier avhengig av formål.	Lærer bidrar til progresjon i arbeidet ved å dele arbeidet inn i tidsbegrensa faser, eller andre former for stopp-punkter (eks. få respons). Eleven utarbeider selv disposisjon, eventuelt bruk av skriveramme. Eleven arbeider seg videre gjennom skriveprosessen fram til ferdig produkt. Lærer må sikre varierte skrivebestillinger som vil gi bruk av ulike skrivestrategier. Skriving benyttes i kunnskapstilegnelse, og på fagenes premisser. Ikke for mange for omfattende skriveoppdrag. Utarbeid og benytt sjekkliste for gode skriveoppgaver (supplerer eventuelle vurderingskriterier).
Kunne benytte kildehenvisninger korrekt.	Benytter APA-standard selvstendig.
Kunne utnytte ulike uttryksmidler.	Skriveoppdrag med krav om å benytte bestemte eller et visst antall virkemidler og/eller grafiske framstillinger eller illustrasjoner.
Kunne argumentere og drøfte.	Knytt gjerne til arbeid med muntlige presentasjoner (se «å uttrykke seg muntlig»). Plenum eller grupper kan samarbeide om å hente fram argumenter og ulike sider av en sak.
Kunne se på eget arbeid med kritisk blikk og reflektere over egen læring	Prosesorientert skriving i flere fag. Refleksjon over egen læring gjennom bruk av logg i perioder eller knyttet til større arbeider. Bruk av prosessnotater i matematikk (se skrive, 9. trinn).